

ÖĞRENCİLERİN GÖZÜNDEN UZAKTAN EĞİTİMDE SEÇMELİ DİN DERSLERİ

Ahmet Ali ÇANAKCI^a

Makale Bilgisi

Makale Türü: Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi: 14.03.2025
Kabul Tarihi: 24.12.2025
Yayın Tarihi: 31.12.2025

Atıf

Çanakçı, A. A. (2025). Öğrencilerin gözünden uzaktan eğitimde seçmeli din dersleri. *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 20, 289-334.
<https://doi.org/10.53112/tudear.1657590>

Etik Beyan: Çalışma için Balıkesir Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Komisyonu'ndan 21.06.2021 tarih ve E-89312250-900-41856 sayılı etik kurul onay belgesi alınmıştır.

Değerlendirme: Çift taraflı kör hakemlik.

Benzerlik: Yapıldı. intihal.net

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Lisans: CC BY-NC 4.0

Öz

Bu araştırmada, COVID-19 pandemi sürecinde öğrencilerin seçmeli din derslerine (Kur'an-ı Kerim / Peygamberimizin Hayatı / Temel Dini Bilgiler) bakışının ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu bağlamda, pandemi sürecinde tüm eğitim kurumlarında zorunlu olarak başlayan uzaktan eğitim uygulamaları ile seçmeli din derslerinde yaşanan değişim ve karşılaşılan sorunlar öğrenci gözüyle incelenmeye çalışılmıştır. Araştırmada, nicel araştırma yöntemi benimsenmiş, bu bağlamda anket tekniğinden faydalanılmıştır. Bu çerçevede, Balıkesir Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Komisyonu'ndan "Etik Kurul Onay Belgesi" ile Balıkesir İl Millî Eğitim Müdürlüğü'nden anket uygulama izni alınmıştır. Sonrasında Balıkesir İl Millî Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı ortaokul ve liselerde öğrenim gören ve seçmeli din derslerini tercih eden öğrenciler üzerinde anket uygulanmıştır. Çalışmanın evrenini 2020-2021 eğitim-öğretim yılı bahar döneminde Balıkesir'deki ortaokul ve liselerde seçmeli din derslerini alan tüm öğrenciler oluşturmaktadır. Bunların arasından basit tesadüfî örnekleme yöntemiyle kendilerine ulaşılan 303 öğrenci ise araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır. Anket uygulaması, küresel salgın sürecinin etkilerinden dolayı katılımcılarla yüz yüze olmayıp internet ortamında gerçekleştirilmiştir. Anketlerden elde edilen bulgular ve açık uçlu sorulara verilen cevaplar tasnif edildikten sonra ulaşılan verilerin karşılaştırmalı grafik analizleri ve literatür ışığında yorumları yapılmıştır. Bununla birlikte ortaokul ve liselerde uzaktan eğitim ile yapılan seçmeli din dersleri ile ilgili durum tespiti yapılarak, bu süreçte karşılaşılan sorunlara ve bunların çözüm önerilerine yer verilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre; öğrencilerin çoğunlukla seçmeli din derslerinden memnun oldukları ve sonraki yıl tekrar bu dersleri tercih etmek istedikleri, memnun olmayanların ise hep aynı/benzer konuların anlatıldığına, bilinen konuların tekrarlandığına vurgu yaptıkları, internet sorunu, derslerin etkileşimli olmaması ve öğrenci ilgisizliğinin ön plana çıkan sorunlar olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca uzaktan eğitimden yüz yüze eğitim gibi verim alınamadığı, salgın sürecinden sonra eğitime, yüz yüze devam edilmesi gerektiği ancak ihtiyaç halinde uzaktan eğitimden yararlanilebileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Din eğitimi, Seçmeli din dersleri, Kur'an-ı Kerim, Peygamberimizin hayatı, Temel dini bilgiler, Pandemi, Uzaktan eğitim.

ISSN: 2149-9845 - E-ISSN: 2636-7807

STUDENTS' PERSPECTIVE ON ELECTIVE RELIGIOUS COURSES IN DISTANCE EDUCATION

Article Information

Article Types: Research Article

Received: 14.03.2025

Accepted: 24.12.2025

Published: 31.12.2025

Citation

Çanakçı, A. A. (2025). Students' perspective on elective religious courses in distance education. *Turkish Journal of Religious Education Studies*, 20, 289-334. <https://doi.org/10.53112/tudear.1657590>

Ethical Statement: Ethics committee approval certificate number E-89312250-900-41856, dated 21.06.2021, was obtained from the Balıkesir University Social and Human Sciences Ethics Committee for this study.

Review: Double-blind.

Plagiarism: Yes. intihal.net

Conflicts of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author acknowledge that they received no external funding to support this research.

License: CC BY-NC 4.0

Abstract

This research aims to reveal students' perspectives on elective religious courses (Qur'an / Life of the Prophet / Basic Religious Knowledge) during the COVID-19 pandemic. In this context, the changes and problems encountered in elective religious courses during the mandatory distance education implemented in all educational institutions due to the pandemic have been examined from the students' perspective. In this study, a quantitative research method was adopted, and in this context, the survey technique was used. In this context, an "Ethics Committee Approval Certificate" was obtained from the Balıkesir University Social and Human Sciences Ethics Committee and "Survey Implementation Permission" was obtained from the Balıkesir Provincial Directorate of National Education. Subsequently, a survey was conducted among students attending middle and high schools affiliated with the Balıkesir Provincial Directorate of National Education who had chosen elective religious courses. The study's population consists of all students who took elective religious courses in middle and high schools in Balıkesir during the spring semester of the 2020-2021 academic year. The 303 students who were reached through simple random sampling from among these constitute the sample of the study. Due to the effects of the global pandemic, the survey was conducted online instead of in person with participants. After classifying the findings from the surveys and the answers to the open-ended questions, comparative graphical analyses of the data were conducted and interpreted in light of the literature. However, this study examines the current situation regarding elective religious courses offered via distance education in middle and high schools, and includes an assessment of the problems encountered during this process and proposed solutions. According to the research results, the majority of students were satisfied with the elective religious courses and wanted to choose them again the following year. Those who were dissatisfied emphasized that the same/similar topics were always covered, that known subjects were repeated, and that internet access problems, lack of interactive lessons, and student disinterest were the prominent issues identified. Furthermore, it was concluded that distance education does not yield the same results as face-to-face education, that education should continue face-to-face after the pandemic, but that distance education can be used if necessary.

Keywords: Religious education, Elective religious courses, Qur'an, Life of the Prophet, Basic religious knowledge, Pandemic, Distance education.

Giriş

1. Konu ve Problem

COVID-19 pandemisi, ilk olarak Aralık 2019'da Çin'in Hubei eyaletine bağlı Wuhan kentinde ortaya çıkmış ve kısa sürede küresel ölçekte yayılım göstererek tüm dünyayı etkisi altına almıştır (WHO, 2020d; WHO, 2020b; WHO, 2020c; Sağlık Bakanlığı, 2020). Pandeminin hızlı yayılması yalnızca sağlık sistemleri üzerinde değil, aynı zamanda toplumsal yaşamın pek çok alanında köklü değişim ve dönüşümlere yol açmıştır. Bu alanlardan biri de eğitimidir. Nitekim COVID-19, yalnızca bir halk sağlığı krizi olarak değil, aynı zamanda eğitimin yapısını ve işleyişini yeniden şekillendiren çok boyutlu bir toplumsal olgu olarak değerlendirilmektedir. Bu sürecin zorunlu kıldığı uzaktan eğitim uygulamaları, geleneksel öğretim biçimlerini dönüştürmüş ve eğitim sistemlerinin dijitalleşme yönünde hızla evrilmesine neden olmuştur (Bkz. Yamamoto & Altun 2020; Erkut, 2020; Eren, 2020; Özer, 2020; Göl-Güven vd., 2020a; Göl-Güven vd., 2020b, Çanakcı, 2021; Çakmak & Uzunpolat, 2021; Bulut & Susar Kırmızı, 2021; Canpolat & Yıldırım, 2021).

Bu süreçte tüm eğitim kurumlarında uzaktan eğitime geçilmiş, bu çerçevede uzaktan eğitim uygulamaları, tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de bütün eğitim kademelerinde kullanılmaya başlamıştır (MEB, 2020a; Yamamoto & Altun 2020, s. 25-34). Millî Eğitim Bakanlığı (MEB) ve Yükseköğretim Kurulu (YÖK) de bu süreçte zengin bir tecrübe kazanma sürecine girilmiş ve dikkate değer bir kurumsal hafıza kazanımı gerçekleşmeye başlamıştır. Bu uygulamalar sonucu uzaktan eğitim konusu birçok araştırmacının ilgi odağı olmuştur. Bu çerçevede seçmeli din dersleri¹ de bu değişim konusunda araştırılması gereken bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir başka ifade ile pandeminin günümüzdeki etkileri de göz önüne alındığında, din, ahlak ve değerler alanının geleceği açısından uzaktan eğitim ile devam eden seçmeli din dersleri² konusu da üzerinde durulması gereken ve önem arz eden alanlardan bir tanesidir. Bu süreç; uzaktan eğitim ile seçmeli din dersi işleme araçları, öğretim yöntem ve teknikleri, öğretim teknolojileri ve materyal kullanımı, etkinlikler, öğrencilerle iletişim, dersin seçilmesinde etkili olan faktörler, ölçme-değerlendirme uygulamalarında yaşanan değişim, derslerin verimliliği gibi farklı açılardan da konunun ele alınmasını gündeme getirmiştir.

Bu bağlamda araştırmada, öğrenci gözüyle pandemi sürecinde; uzaktan eğitimin seçmeli din derslerinde herhangi bir değişime yol açıp açmadığı, açıyorsa bunların neler olduğu ve eğitimin verimliliği üzerindeki etkisi incelenmiştir. Bu çerçevede çalışmanın konusu,

1 11.04.2012 tarihli ve 28261 sayılı Resmî gazete yayımlanarak yürürlüğe giren 6287 sayılı "İlköğretim ve Eğitim Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" ile 8 yıllık kesintisiz zorunlu eğitim uygulamasına son verilmiş ve 4+4+4 olarak adlandırılan 12 yıllık zorunlu eğitime geçilecek (Bahçekapılı, 2013, 50). 2012-2013 eğitim -öğretim yılı itibarıyla seçmeli din dersleri müfredatta yer almıştır (Meydan, 2013, s. 222; Özdemir & Kaya, 2017, s. 45, Zengin & Hendek, 2022, s. 13).

2 Din, ahlak ve değerler alanı seçmeli dersleri.

“Uzaktan eğitim uygulaması çerçevesinde seçmeli din derslerinin incelenmesidir.” Araştırmamanın problemi ise, “Uzaktan eğitim sürecinde seçmeli din derslerine ilişkin öğrenci görüşlerinin neler olduğunun belirlenmesidir” şeklinde tespit edilmiştir.

2. Amaç ve Önem

Araştırmamanın temel amacı, COVID-19 pandemi sürecinde uzaktan eğitim ile devam eden seçmeli din derslerinin öğrenci gözüyle farklı yönlerden değerlendirilmesini ve bu süreçte yaşanan değişimi ortaya koymaktır.

Bu temel amaç çerçevesinde ele alınacak olan şu araştırma sorularına cevaplar aranacaktır:

1. COVID-19 pandemi sürecinin MEB’deki eğitim üzerinde nasıl bir etkisi olmuştur?
2. Uzaktan eğitim sürecinde öğrencilerin seçmeli din derslerini tercih etme sebepleri nelerdir?
3. Uzaktan eğitimin seçmeli din derslerinde kullanılan yöntem-teknik ve materyal kullanımı üzerinde nasıl bir etkisi olmuştur?
4. Uzaktan eğitimin seçmeli din derslerinde kullanılan ölçme-değerlendirme uygulamaları üzerinde nasıl bir etkisi olmuştur?
5. Uzaktan eğitimin derslere devam üzerinde nasıl bir etkisi olmuştur?
6. Uzaktan eğitimin seçmeli din derslerinde öğrenci-öğretmen arasındaki iletişim üzerinde nasıl bir etkisi olmuştur?
7. Uzaktan eğitimde öğrencilerin ilgi düzeyinde nasıl bir değişim olmuştur?
8. Uzaktan eğitim sürecinde öğrenciler seçmeli din dersi öğretmenlerini nasıl değerlendirmektedir?
9. Uzaktan eğitim sürecinde seçmeli din derslerini öğrenciler verimlilik açısından nasıl bulmaktadır?
10. Uzaktan eğitim sürecinde seçmeli din derslerinde karşılaşılan sorunlar nelerdir?
11. COVID-19 pandemi süreci ve uzaktan eğitimin, seçmeli din dersinin geleceği üzerinde nasıl bir etkiye sahip olması beklenmektedir?

Araştırmamanın, pandemi sürecinde uzaktan seçmeli din derslerinin daha verimli hale getirilmesine, bu süreçte uygulamalarda görülen sorunların tespit edilmesine, anlaşılmasına ve çözümüne katkı sağlaması beklenmektedir.

3. Kapsam ve Sınırlılıklar

Araştırmamanın kapsamı, COVID-19 pandemi döneminde uzaktan eğitimde öğrencilerin seçmeli din derslerine ilişkin görüşleriyle sınırlıdır. Araştırma, yalnızca bu döneme ve ders grubuna odaklandığı için, diğer salgın süreçlerini, yüz yüze eğitimi, farklı dersleri, öğretmen görüşlerini ya da farklı öğrenci görüşlerini kapsamamaktadır. Dolayısıyla çalışma konu açısından; pandemi sürecinde uzaktan eğitim yoluyla yürütülen seçmeli din dersleri ve öğrenci görüşleri ile sınırlıdır. Bununla birlikte, araştırmada ulaşılan kaynaklar, anket

soruları, veri toplama sürecinin gerçekleştiği dönem/zaman, örneklem grubu ve elde edilen bulgularla sınırlıdır.

4. Yöntem

Pandemi sürecinde, seçmeli din derslerinin öğrenci gözüyle incelemeye çalışıldığı bu araştırmada, betimsel tarama modeli ve nicel araştırma yöntemi benimsenmiştir.

Tarama modeli, var olan bir durumu olduğu biçimiyle betimlemeyi hedefleyen bir araştırma yaklaşımıdır (bk. Karasar, 2016; Kaptan, 1993; Erkuş, 2011) Bu bağlamda araştırma, COVID-19 pandemisi sürecinde uzaktan eğitimle gerçekleştirilen seçmeli din derslerine ilişkin öğrenci görüşlerini ortaya koymak amacıyla yapılandırılmıştır. Nicel araştırma ise, büyük oranda sayısal verilerin elde edilmesine dayanan çalışmalardır (Nicel araştırma ile ilgili bilgi için bkz. Baş, 2006; Johnson ve Christensen, 2014; Arslantürk, 2001; Creswell, 2016; Kuş, 2012; Cebeci, 2014; Balcı, 2022) Bu bağlamda literatür taraması (Balcı, 2006) ve anket tekniklerinden yararlanılmıştır (Arslantürk, 2001; Baş, 2006; Creswell, 2016).

Literatür taraması, araştırma konusu ile ilgili daha önce gerçekleştirilen çalışmaların sistematik bir biçimde incelenmesini esas alan bir yöntemdir. Bu yöntem, araştırma problemiyle ilgili mevcut bilgi birikiminin ortaya konulmasına olanak tanıırken, aynı zamanda araştırmacıya konuya ilişkin kuramsal ve yöntemsel bir çerçeve sunarak çalışmanın yönlendirilmesinde yol gösterici bir rol üstlenir (Balcı, 2006). Anket ise sosyal bilimsel araştırmalarda kontrollü veri toplama süreçlerine olanak tanıyan, nicel verilerin sistematik biçimde elde edilmesini sağlayan, aynı zamanda zaman ve maliyet açısından verimli bir veri toplama tekniğidir. Bu yönüyle, sosyal bilimlerde laboratuvar koşullarının yerine geçebilecek nitelikte bir araç olarak değerlendirilebilir (Arslantürk, 2001, s. 111). Dolayısıyla anketler, sosyal bilimlerde nicel veri elde etmek amacıyla sıklıkla başvurulan tekniklerden biridir.

Bu çerçevede, araştırmanın kuramsal temellerini belirlemek ve çalışma odağını netleştirmek amacıyla literatür taraması gerçekleştirilmiştir. Literatür incelemesi, ilgili alanda yapılmış önceki araştırmaların sistematik biçimde analiz edilmesini sağlayarak çalışmanın bilimsel bir zemine oturmasına katkı sunmuştur. Araştırmada kullanılan ikinci veri kaynağı ise alan uzmanlarıyla yapılan görüşmelerdir. Bu görüşmeler, araştırmanın içerik geçerliliğini sağlamaya yönelik olarak gerçekleştirilmiş; aynı zamanda çalışma kapsamında ele alınacak konu başlıklarının sınırlarının çizilmesi, sürecin zamanlamasının belirlenmesi ve anket formunun yapılandırılması açısından önemli bir işlev görmüştür.

Alan uzmanlarından elde edilen görüş ve öneriler, anket formunda yer alacak soruların geliştirilmesinde temel alınmıştır. Bu doğrultuda, anketin uygulanabilirliğini değerlendirmek amacıyla öncelikle sınırlı bir öğrenci örneklemeyle pilot uygulama yapılmıştır. Pilot uygulama sonuçlarına göre, katılımcılar tarafından anlaşılmayan ya da

anlam karmaşasına neden olan sorular, alan uzmanlarının katkılarıyla yeniden düzenlenmiş veya formdan çıkarılmıştır. Sonuç olarak, anket formuna nihai şekli verilmiştir. Hazırlanan sorular hem öğrenci görüşleri hem de alan uzmanlarının katkıları doğrultusunda, pandemi sürecinde uzaktan eğitim bağlamında seçmeli din derslerine ilişkin mevcut durumun tespiti ve değerlendirilmesini sağlayacak şekilde yapılandırılmıştır.

Araştırmada kullanılan anket formlarının uygulanabilmesi için gerekli yasal ve etik izinler ilgili kurumlardan alınmıştır. Bu kapsamda, 2021 yılında Balıkesir Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dekanlığından alınan araştırma izni, Balıkesir İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden 24.05.2021 tarihli araştırma/anket uygulama izni ve Balıkesir Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu'nun 17.06.2021 tarihli toplantısında verilen "Etik Kurul Onay Belgesi" doğrultusunda veri toplama süreci başlatılmıştır. COVID-19 küresel salgını nedeniyle anket uygulamaları yüz yüze gerçekleştirilememiş; bu nedenle veri toplama süreci internet üzerinden çevrim içi ortamda yürütülmüştür. Araştırmacı tarafından yürütülen bu süreçte elde edilen nicel verilerin analizi Microsoft Office Excel programı kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Anket verilerine ilişkin olarak öncelikle katılımcıların demografik ve diğer tanımlayıcı özelliklerine yönelik frekans ve yüzde dağılımlarını içeren grafikler oluşturulmuştur. Ardından, bağımsız değişkenler ile bağımlı değişkenler arasındaki ilişkileri değerlendirebilmek amacıyla karşılaştırmalı grafik analizleri yapılmıştır. Bu karşılaştırmalı grafiklerde bağımlı değişkenlere ilişkin frekans bilgileri de yer aldığı için ayrıca frekans grafikleri oluşturulmasına gerek duyulmamıştır. Buna ek olarak, anket formunda yer alan açık uçlu sorulara (Diğer seçeneği) verilen yanıtlar tasnif edilmiş, elde edilen veriler hem müstakil biçimde hem de diğer verilerle karşılaştırmalı olarak yorumlanmıştır. Böylece araştırma bulguları daha bütüncül bir yaklaşımla değerlendirilmiştir. Bununla birlikte anketlerden elde edilen veriler ve literatür incelemesi sonucu ulaşılan bulguların ışığında, pandemi sürecinde uzaktan eğitimde seçmeli din dersi konusuna ilişkin tespitler ve bu süreçte karşılaşılan sorunlar ortaya konmaya çalışılmıştır.

Evren ve Örneklem

Çalışmanın evrenini 2020-2021 Eğitim-Öğretim Yılı Bahar Döneminde Balıkesir İl Milli Eğitim Müdürlüğüne Bağlı Ortaokul ve Liselerde Öğrenim Gören ve seçmeli din dersini alan tüm öğrenciler oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklem seçiminde, çalışmada ulaşılabirlik açısından çeşitli sınırlılıklar bulunması nedeniyle basit tesadüfî örnekleme tekniğinden (Arslantürk, 2001; İslamoğlu, 2011, s. 169, 170) yararlanılmıştır. Bu teknik, her bireyin evrende eşit seçilme olasılığına sahip olması esasına dayanarak, örneklemin (Ülken, 1969, ss. 226-227; Marshall 1999, ss. 565-567; Karasar, 2016) evreni temsil etme gücünü artırmayı amaçlamaktadır. Örneklem büyüklüğünün yeterliliği konusunda ilgili alan yazındaki bilimsel kaynaklar ve ölçütler (Bkz. Baş, 2006, s. 47) dikkate alınmış, bu çerçevede alınacak örneklemin temsil düzeyinin yeterli olduğu kabul edilmiştir. Bu doğrultuda, basit tesadüfî örnekleme (Bkz. Karasar, 2016) yoluyla kendilerine çevrimiçi olarak ulaşılan 303 öğrenci araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır.

5. İlgili Literatür

İlgili literatür incelendiğinde, seçmeli din dersleri ile din eğitimi alanında yaşanan değişim-dönüşümleri konu alan ve salgın dönemi/uzaktan eğitimle ilgili çeşitli akademik çalışmaların³ yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmaların hem eğitim alanındaki yönelimleri hem de uygulamadaki yansımaları ortaya koyması bakımından alanyazına önemli katkılar sunduğu söylenebilir. Literatürde yer alan bu araştırmaların bazılarında yer verilmesinin, bu araştırmanın literatürdeki konumunun daha açık biçimde anlaşılmasına katkı sağlaması beklenmektedir.

Kaymakcan (2006), çalışmasında Türkiye’de din eğitimi politikalarını incelemiştir. Bu kapsamda; (1) Din derslerinin zorunluluğu; (2) İsteğe bağlı din eğitimi; (3) Din eğitiminde çoğulculuk ve Alevilik; (4) Avrupa Birliği ve din eğitimi konuları üzerinde durmuştur. Araştırmada, din dersinin varlığıyla ilgili tartışmalardan daha çok dersin niteliği/verimliliği üzerinde durulması ve değişen şartlara göre içerik, metot ve pedagojik açıdan yeniden yapılandırılmasının çoğulcu bir perspektifle tartışılması sonucuna ulaşılmıştır. Bahçekapılı (2012) ise 1997-2012 yılları arasında Türkiye’de din eğitiminin dönüşümünü ortaya koymayı amaçlamıştır. Bu kapsamda araştırmada, 28 Şubat sürecinin din eğitimindeki etkileri, din eğitiminde dönüşüm alanları (Kur’an kursları, imam hatip liseleri, yüksek din öğretimi, 28 Şubat’ın etkileri ve sivil din eğitimi), 4+4+4 eğitim yasası ve din eğitimi konularını ele almıştır. Ayrıca ulaşılan sonuç ve öneriler üzerinde durmuştur.

Bahçekapılı (2013) başka bir çalışmasında, yeni eğitim sisteminde seçmeli din derslerini; imkânlar, fırsatlar, aktörler, sorunlar ve çözüm önerileri bağlamında ele almıştır. Bu çerçevede araştırmada, geçmişten günümüze din dersleri, beklentiler ve mevcut durum (öğrencilerin gözünden din eğitimi / velilerin gözünden din eğitimi / öğretmenlerin gözünden seçmeli din dersleri) konuları üzerinde durulmuştur. Ayrıca araştırmada ulaşılan sonuç ve önerilere yer verilmiştir. Meydan (2013) da din, ahlak ve değerler alanı seçmeli derslerini, öğrenci görüşleri doğrultusunda incelemiştir. Çalışmada; ortaokul ve liselerde öğrenim gören öğrencilerin seçmeli din eğitimi derslerini tercih ederken motivasyon ve beklentilerini, memnuniyet düzeylerini, derslerden edindikleri kazanımları ve din kültürü ve ahlak bilgisi dersi ile farklılaşan hususlara dair algılarını tespit etmeyi amaçlamıştır. Bu kapsamda Zonguldak il merkezinde sosyo-ekonomik çevre ve öğrencilerinin başarı durumları dikkate alınarak tespit edilen 4 ortaokul ve 3 lisede öğrenim gören 340 öğrenciyle anket çalışması gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucunda; öğrencilerin çok

3 Bununla ilgili bazı çalışmalar için bkz. Kaymakcan, 2006; Bahçekapılı, 2012; Meydan, 2013; Bahçekapılı, 2013; Kaymakcan vd., 2013; Gündoğdu, 2015; Gündoğdu, 2017; Özdemir & Kaya, 2017; Yazıbaşı, 2018; Aşlamacı & Gök, 2019; Yamamoto & Altun 2020; Eren, 2020; Özer, 2020; Çakmak & Uzunpolat, 2021; Bulut & Susar Kırmızı, 2021; Canpolat & Yıldırım, 2021; Zengin & Hendek, 2021; Zengin & Hendek, 2022; ayrıca uzaktan din eğitimi çalışmaları için bkz. Başkonak, 2021; Başkonak, 2022.

büyük kısmının dersleri kendi ilgileri ve istekleri doğrultusunda; dinlerini daha iyi öğrenme ve daha ahlaklı bir insan olma beklentisi ile seçtikleri ortaya çıkmıştır.

Kaymakcan vd. (2013) seçmeli din derslerinin incelenmesi ve değerlendirilmesini amaçladığı çalışmada, ortaokul ve ortaöğretim temel dinî bilgiler (İslam I-II) dersleri öğretim programları, ortaokul ve ortaöğretim Hz. Muhammed'in Hayatı dersleri öğretim programları ile ortaokul ve ortaöğretim Kur'an-ı Kerim dersleri öğretim programları üzerinde durmuş, konuyla ilgili sonuç ve önerilere yer vermiştir. Daha sonra Gündoğdu (2017) seçmeli din derslerinin tercih edilmeme nedenlerini incelediği araştırmasında din, ahlak ve değerler grubunda yer alan seçmeli din derslerini tercih etmeyen öğrencilerin seçimlerini etkileyen faktörlerin ortaya konulmasını amaçlamıştır. Araştırma, 2016-2017 öğretim yılında Ordu iline bağlı 5 farklı okulda öğrenim gören 559 öğrenci üzerinde anket tekniğiyle gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın sonuçları; öğrencilerin seçmeli din derslerini tercih etmemesinin en önemli sebebinin "dinî bilgiler" bakımından kendilerini yeterli bulmaları ve ilahiyat alanı dışında eğitim alma talepleri olduğunu göstermektedir. Program geliştirme açısından araştırmacının en önemli sonucu ise öğrencilerin din derslerinde aynı konuların tekrar edilmesinden duyduğu isteksizliktir. Çakmak & Uzunpolat (2021) ise çalışmada, uzaktan eğitim konusunu DKAB öğretmenlerine göre salgın dönemi bağlamında ele almıştır. Çalışmada nitel araştırma yöntemi ve durum çalışması deseni kullanılmıştır. Bu kapsamda 4 erkek 4 kadın öğretmen olmak üzere toplam 8 DKAB öğretmeni ile yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Verilerin analizinde ise NVİVO 12 programı ve içerik analizi tekniğinden faydalanılmıştır. Araştırma sonucunda, DKAB öğretmenlerinin; teknik, devamsızlık, ders öncesi hazırlık, öğrenme ortamı, öğretim yöntemleri, motivasyon, iletişim, zaman, ölçme ve değerlendirmeye ilgili sorunlar yaşadıkları tespit edilmiştir.

Yukarıda literatür dikkate alındığında, salgın dönemi/uzaktan eğitim, seçmeli din dersleri ve din eğitiminde yaşanan değişim ve dönüşümler üzerine çeşitli çalışmaların bulunduğu görülmektedir. Özellikle çalışmanın problemine ve araştırma sorularına dayalı pandemi sürecinde uzaktan eğitim yoluyla yürütülen seçmeli din derslerine ve öğrenci görüşlerine odaklanan bir araştırmaya literatürde rastlanmamıştır. Bu durumun, söz konusu alanın henüz yeterince incelenmediğini ve bu alanda bilimsel açıdan önemli bir boşluğu ortaya koyduğu söylenebilir. Bu bağlamda, çalışmanın COVID-19 pandemi sürecinde uzaktan eğitimle verilen seçmeli din derslerinde yaşanan değişim ve bu eğitimin öğrenci üzerindeki etkilerine ışık tutarak hem literatüre katkı sağlaması hem de öğretmenler/uygulayıcılar için yol gösterici nitelikte veriler sunması beklenmektedir.

6. Bulgular ve Tartışma

6.1. Örneklemin Genel Özellikleri

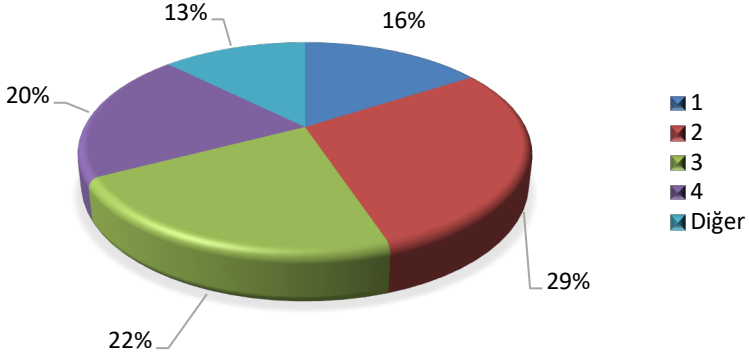
Tablo 1. Ankete Katılan Öğrencilerin Demografik ve Sosyokültürel Özellikleri

Değişkenler		N	%
Cinsiyet	Kız	181	60
	Erkek	122	40
Yaş	11-12	136	45
	13-14	37	12
	15-16	117	39
	17-18	13	4
Okul	Ortaokul	154	51
	Anadolu Lisesi	111	37
	Fen Lisesi	0	0
	Meslek Lisesi	23	7
	Diğer	15	5
Sınıf	5. Sınıf	68	22
	6. Sınıf	68	22
	7. Sınıf	16	5
	8. Sınıf	3	1
	9. Sınıf	94	31
	10. Sınıf	37	12
	11. Sınıf	11	4
	12. Sınıf	6	2
Ailenin Sosyo-Ekonomik Durumu	Alt	12	4
	Ortanın Altı	31	10
	Orta	220	73
	Ortanın Üstü	36	12
	Üst	4	1
Uzaktan Eğitim İçin Elektronik Cihaza Sahip Olma	Evet	291	96
	Hayır	12	4
Uzaktan Eğitimde Kullanılan Elektronik Cihaz Türleri	Cep Telefonu	131	43
	Tablet	50	17
	Masaüstü Bilgisayar	37	12
	Laptop	81	27
	Diğer	4	1
	Toplam	303	100,0

Tablo 1'e göre, araştırmaya katılan öğrencilerin yarısından çoğunu (%60 / n=181) kızların, %40'ının (n=122) ise erkeklerin oluşturduğu, %45'inin (n=136) 11-12 yaş, %39'unun (n=117) 15-16 yaş, %12'sinin (n=37) 13-14 yaş, %4'lük (n=13) bir oranın 17-18 yaş grubunda olduğu görülmektedir. Öğrencilerin 11-12 yaşlar arasında yoğunlaştığı anlaşılmaktadır. Okul ve sınıf düzeyine bakıldığında, katılımcıların yarısından biraz fazlası (%51 / n=154) ortaokul, üçte birinden daha fazlası (%37 / n=111) anadolu lisesi, %7'si (n=23) ise meslek lisesi öğrencisi olduğunu belirtmiştir. %5 (n=15) ile "Diğer" seçeneğine yönelen öğrenciler ise; "*Güzel Sanatlar Lisesi*" / "*Sosyal Bilgiler Lisesi*" / "*Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi*" şeklinde cevap vermiştir. Bu verilere göre katılımcıların yarısının ortaokul, yarısının lise öğrencisi olduğu, lise grubunda ise Anadolu Lisesi öğrencilerinin çoğunluğu oluşturduğu anlaşılmaktadır. Bu durumun araştırmanın örneklem grubunda dengeli dağılımı ortaya koyduğu ifade edilebilir. Ayrıca örneklem grubunda dokuzuncu sınıf öğrencileri (%31 / n=94) ön plana çıkmakta olup, bunu birbirine yakın oranlarla beşinci (%22 / n=68) / altıncı (%22 / n=68), onuncu (%12 / n=37) yedinci (%5 / n=16), on birinci (%4 / n=11), on ikinci (%2 / n=6) ve sekizinci (%1 / n=3) sınıflarda öğrenim gören öğrenciler takip etmektedir. Bu bulgulara göre araştırmada olabildiğince geniş bir popülasyondan örneklem alınmaya çalışıldığı ve hemen hemen bütün sınıfların dağılımının, örneklemin temsil gücünü artırdığı söylenebilir. Sosyo-ekonomik durum dikkate alındığında ise katılımcıların yaklaşık dörtte üçünün (%73 / n=220) sosyo-ekonomik düzeyinin "orta", beşte birinden biraz fazlasının (%12 / n=36) "ortanın üstü", onda birinin (%10 / n=31) "ortanın altı" olduğu görülmektedir. Bunu %4 (n=12) ile "alt", %1 (n=4) ile "üst" sosyo-ekonomik düzey takip etmektedir. Buna göre ankete katılan öğrencilerin ailelerin daha çok "orta" sosyo-ekonomik düzeye sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Öte yandan katılımcıların %96'sı (n=291) evde uzaktan eğitimde yararlanabilmek için elektronik cihaz(lar)ının olduğunu, %4'ü (n=12) elektronik cihazı olmadığını ifade etmektedir. Bu çerçevede öğrencilerin %43'ü (n=131) evlerinde uzaktan eğitimde cep telefonundan, %27'si (n=81) laptoptan, %17'si (n=50) tablettan, %12'i (n=37) masaüstü bilgisayardan yararlandığını belirtmektedir. %1'i (n=4) ise "Diğer" kategorisi ile "Televizyon" / "İnternetimiz yok" yanıtını vermiştir.

Ulaşılan bu sonuçlara göre uzaktan eğitimde elektronik cihazlara sahip olunması ve bu cihazların özelliklerinin/kullanışlılığının/ulaşılabilirliğinin uzaktan eğitimin niteliği üzerinde etkili olduğu ifade edilebilir.

Şekil 1. Evde Uzaktan Eğitimde Kullanılabilen Elektronik Cihazların Sayısı

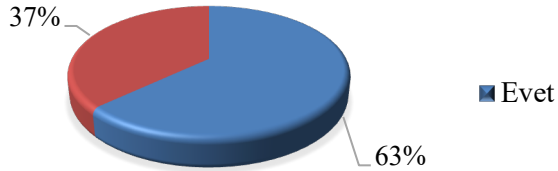
Şekil 1'e bakıldığında katılımcıların %29'unun (n=88) evde kullanılabilir elektronik cihaz sayısının 2 adet, %22'sinin (n=68) 3 adet, %20'sinin (n=61) 4 adet, %16'sının (n=48) 1 adet olduğu görülmektedir. "Diğer" şıkkını seçen %13'lük (n=38) bir oran ise "5" / "6" / "0" / "7" / "Yok" / 6 tane" / 6 tane elektronik cihaz vardır" / Kardeşim annemin telefonda ben tablettten idare ediyoruz" / "Diğer telefonlar Zoom'u desteklemiyor" / "6" şeklinde yanıt vermiştir.

Bir başka ifade ile öğrencilerin evde kullanılabilir elektronik cihaz sayısı yoğunluk sırasına göre şu şekilde ifade edilebilir:

1. 2 adet
2. 3 adet
3. 4 adet
4. 1 adet

Bu verilerden hareketle katılımcıların evlerinde uzaktan eğitimde kullanılabilir durumdaki elektronik cihaz sayısında daha çok 2 adet in ön plana çıktığı söylenebilir.

6.2. Seçmeli Din Derslerini Tercih Etme Durumu

Şekil 2. Daha Önce Seçmeli Din Derslerini Seçme Durumu

Şekil 2'ye göre, araştırmaya katılan öğrencilerin %63' ü (n=191) daha önceki yıllarda seçmeli din derslerinden herhangi birini seçtiğini, %37'si (n=112) ise seçmediğini belirtmektedir. Bu sonuçlara göre öğrencilerin yaklaşık üçte ikisinin daha önce seçmeli din derslerine yöneldiği anlaşılmaktadır.

Konu, okul türü ile seçmeli din dersini tercih etme ilişkisi açısından incelendiğinde, Anadolu Lisesi öğrencilerinin dörtte üçünün (%76), ortaokul öğrencilerinin üçte ikisinin (%66) seçmeli din derslerini tercih ettiği, meslek liselerinin ise yarısından çoğunun (%57) tercih etmediği tespit edilmiştir. Ulaşılan bu sonuca göre seçmeli din derslerine meslek liselerinde, Anadolu lisesi ve ortaokul öğrencilerine göre daha az yönelimin olduğu söylenebilir. Ayrıca konu bir de sosyo-ekonomik durum ile seçmeli din dersini tercih etme ilişkisi açısından ele alındığında, bu dersleri seçenlerin ailelerin sosyo-ekonomik düzeyi çoğunlukla alt (%58), orta (%69), ortanın üstü (%77) ve üst (%75) olarak tespit edilirken, seçmeyenlerde ise %54 ile ortanın altı sosyo-ekonomik düzeye sahip ailelerin çocukları ön plana çıkmaktadır. Bu durum örneklemin özelliğinden kaynaklandı söylenebilir.

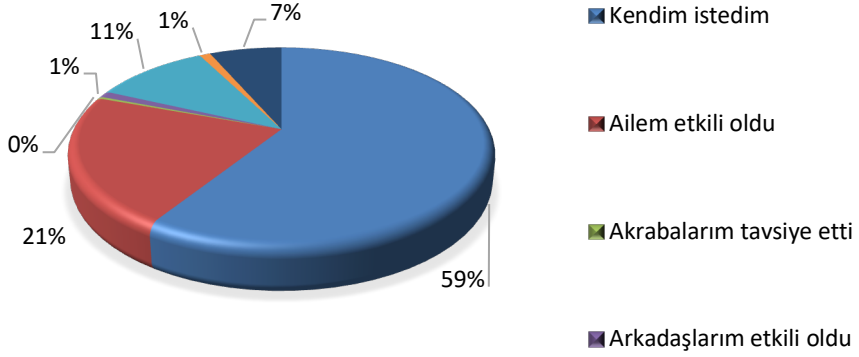
Daha somut parametrelere ulaşmak için daha önceki yıllarda seçmeli din derslerini tercih ettiğini belirten öğrencilere sorulan *“Daha önceki yıllarda hangi seçmeli din dersini seçtiniz?”* sorusuna katılımcıların 95'i daha önceki yıllarda seçmeli din dersi kategorisinden *“Peygamberimizin Hayatı”* dersini seçtiğini belirtmektedir. Bunu eşit oranlarla *“Kur'an-ı Kerim”* ve *“Temel Dini Bilgiler”* dersi takip etmektedir. Buna göre öğrencilerin *“Peygamberimizin Hayatı”* dersini daha çok tercih ettiği anlaşılmaktadır.

Aynı şekilde araştırmanın yapıldığı yıl *“hangi seçmeli din derslerini tercih ettikleri”* ile ilgili soruya da katılımcıların yarısından çoğu *“Peygamberimizin Hayatı”* dersini seçtiğine dikkat çekmiştir. Bunu *“Kur'an-ı Kerim”* ve *“Temel Dini Bilgiler”* dersi izlemektedir. Buna göre öğrencilerin *“Peygamberimizin Hayatı”* dersini ilk sırada seçtiği görülmektedir. En az tercih edilen ders ise *“Temel Dini Bilgiler”*dir. Önceki yılda *“Kur'an-ı Kerim”* ve *“Temel Dini Bilgiler”* dersinin seçilme oranı aynıyken, çalışmanın yapıldığı yıl *“Temel Dini Bilgiler”* dersinin seçilme oranının düştüğü anlaşılmaktadır. Bu yönüyle bu derslerin son iki yıla ait seçilme oranlarının kısmen benzerlik arz ettiği söylenebilir. Dolayısıyla öğrencilerin *“Peygamberimizin Hayatı”* dersine daha fazla ilgi duyduğu ifade edilebilir.

Altaş'ın (2008) ilköğretim öğrencilerinin din öğretimi sürecinde ilgi duyduğu konular üzerine yaptığı bir araştırmada, öğrencilerin en fazla ilgili duyduğu, sevdiği ve beğendiği konunun Hz. Peygamber'in hayatı ve öğretileri olduğu tespit edilmiştir. Bahçekapılı da (2013) çalışmasında öğrencilerin öğrenmek istedikleri konuların başında Hz. Muhammed'in hayatı, kişiliği ve örnek yaşantısı olduğunu ortaya koymaktadır. Gündoğdu'nun (2015) seçmeli din derslerinin tercihinde etkili olan faktörler üzerine yaptığı çalışmada öğrencilerin çoğunluğunun Hz. Muhammed'in Hayatı dersini seçtiği, Özdemir ve Kaya'nın (2017) veliler üzerine yaptığı çalışmada da Peygamberimizin Hayatı dersinin öğrenilmesi gereken seçmeli din derslerinde ön planda olduğu anlaşılmaktadır.

Başka bir araştırmada ise tercih edilen seçmeli din derslerinde Kur'an-ı Kerim dersinin daha çok tercih edildiği, bunu Hz. Muhammed'in Hayatı ve Temel Dini Bilgiler derslerinin takip ettiği görülmektedir. (Meydan, 2013, s. 232). Ulaştığımız bulgular ile Gündoğdu, Özdemir ve Kaya'nın sonuçlarında Hz. Muhammed'in/Peygamberimizin Hayatı dersinin, Meydan'da ise Kur'an-ı Kerim dersinin öne çıktığı söylenebilir.

6.3. Seçmeli Din Derslerini Tercih Etmede Etkili Olan Faktör

Şekil 3. Seçmeli Din Derslerini Tercih Etmede En Çok Etkili Olan Faktör

Şekil 3'te görüldüğü üzere katılımcıların %59'u (n=179) seçmeli din derslerini kendi istekleri ile, %21'i (n= 65) ailesinin isteğiyle tercih ettiğini belirtmektedir. Bu veri, modernleşme ve bireyselleşme eğilimlerine rağmen ailenin çocuğun dinî hayatını şekillendirmede ve din eğitimine yönlendirmede hâlâ merkezi bir işlev üstlendiğini; ebeveynlerin (özellikle babanın değişen rolleriyle birlikte) bu süreçte aktif bir teşvik edici unsur olduğunu doğrulayan güncel literatürle de örtüşmektedir (Çevik, 2025). Bunu %11 (n=32) ile din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmeni, %1'lik iki oran (n=3-3) ile arkadaşlar ve sosyal medya, 1 katılımcı ile akrabaların etkisinin takip ettiği görülmektedir. Diğer seçeneğine yönelen %7'lik oran ise bu soruyu "Ailem ve kendi isteğim, kendim istedim, okul, arkadaşlarım için seçtim, seçmeli ders seçenekleri kısıtlı" şeklinde yanıtlamışlardır.

Ulaşılan bu bulgulara göre seçmeli din derslerinin seçilmesinde etkili olan faktörler şu şekilde sıralabilir:

1. Kendim istedim
2. Ailem etkili oldu
3. Din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmenim etkili oldu.
4. Arkadaşlarım etkili oldu
5. Sosyal medya etkili oldu
6. Akrabalarım tavsiye etti.

Sonuç olarak öğrencilerinin yarısından çoğunun seçmeli din derslerine kendi istekleri ile yöneldikleri anlaşılmaktadır. Öte yandan cinsiyet ile seçmeli din derslerini tercih etmede etkili olan kimse arasındaki ilişki dikkate alındığında derslerin seçilmesinde dış faktörlerden ziyade hem erkek (%53) hem kız (%64) öğrencilerde kendi isteğiyle derse yönelimin ağırlık kazandığı tespit edilmiştir. Bu oranlarda ise %11'lik bir farkla kızların lehine yönelik bir artış görülmektedir. Bu sonuçlarla kızların daha fazla bu derslere ilgi duyduğu söylenebilir. Bunun yanında öğrenci görüşleri doğrultusunda seçmeli din derslerinin değerlendirildiği bir araştırmada, benzer sonuçlara ulaşılmış, öğrencilerin %69,7 gibi üçte ikisinden daha fazlası bu dersleri kendi istekleri doğrultusunda tercih ettiklerini belirtmişlerdir (Meydan, 2013, ss. 219-234). Seçmeli Kur'an-ı Kerim dersi üzerine yapılan bir çalışmada, öğrencilerin yaklaşık %62,03 ile bu dersi tercihte kendi istek ve meraklarının etkili olduğu belirlenmiştir (Acuner, 2016, s. 858, 867, 868). Seçmeli din dersleri üzerine yapılan bir araştırmada da bu derslere öğrencilerin ilgi duydukları ve derslerin seçimine kendilerinin karar verdikleri vurgulanmaktadır (Bahçekapılı, 2013, s. 68). Aynı şekilde benzer bir araştırmada öğrencilerin bu dersleri tercih etmesinde dini konulara ilgileri ve bu yöndeki yüksek isteklerinin etkili olduğu anlaşılmaktadır (Gündoğdu, 2015, ss. 134-137, 152). Buradan hareketle dersleri öğrencilerin kendi isteği ile tercih etmesinin öğrencilerin derse ilgisi, motivasyonu ve derslerin verimliliği açısından önem arz ettiği söylenebilir.

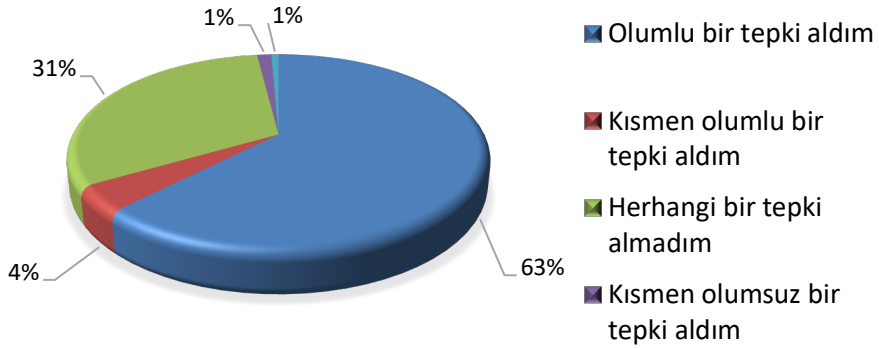
Aynı şekilde derslerin seçilme nedeniyle ilgili olarak da doğru tespitlerde/analizlerde bulunabilmek için "Seçmeli din dersini tercih etmede en önemli nedeniniz nedir?" sorusuna ankete katılan öğrencilerin %35'i (n=107) seçmeli din derslerini tercih etmede en önemli sebep olarak; dini konularda daha çok bilgi sahibi olma, öğrendiklerini pekiştirme ve hayatlarında uygulama, %17'si (n=52) Kur'an-ı Kerim'i daha iyi okuma, okuma becerilerini geliştirme, öğrendiklerini pekiştirme, %15'i (n=45) dini konuları öğrenme, %14'ü (n=42) Hz. Peygamber (s.a.s.)'i daha iyi tanıma, %13'ü (n=39) Kur'an-ı Kerim okumayı öğrenme olduğunu belirtmektedir. %56 (n=18) ile "Diğer" şıkına yönelenler ise şu yanıtları vermişlerdir.

"Tüm sınıf olarak seçildi" / "Seçmeli olarak İngilizce seçmek istedim yabancı dil olarak, Kur'an-ı Kerim dersini de otomatik seçtim" / "Ben seçmedim" / "Diğer seçmeli ders seçeneklerinden daha iyiydi" / "Başka seçmeli ders yoktu" / "Biz tercih etmedik okul tercihi yapıp zorunlu olarak derse katıldım" / "Annemin istemesi" / "Zorunlu olarak".

Diğer taraftan Zonguldak evreninde konuyla ilgili yapılan bir araştırmada elde edilen bulgulara bakıldığında, öğrencilerin büyük kısmı (%61,2) dersleri "dinlerini daha iyi öğrenme" beklentisiyle tercih ettiklerini belirtmişlerdir. (Meydan, 2013, s. 219, 236, 243). İstanbul'da konuyla ilgili farklı lise türlerinde yapılan bir araştırmada, öğrencilerin seçmeli din derslerini almalarında, dini konuları öğrenme ve bu konularda kendilerini geliştirme düşüncesinin etkili olduğu anlaşılmaktadır (Bahçekapılı, 2013, s. 68). Ordu'da benzer bir

çalışmada, derslerin seçiminde dinin en güzel şekilde öğrenilmesi faktörünün etkili olduğu (Gündoğdu, 2015, ss. 134-135, 154), Antalya, Burdur ve Isparta’da seçmeli din dersleri ile ilgili yapılan bir araştırmada da veliler tarafından bu derslerin seçilmesinde dini bilgi elde edilmesine dikkat çekildiği görülmektedir (Özdemir & Kaya, 2017, s. 71). Buradan hareketle öğrencilerin seçmeli din derslerine yönelmelerinde, dini konularda daha çok bilgi sahibi olma, bunları pekiştirme ve hayatlarına tatbik etme hedefinin ön plana çıktığı söylenebilir.

6.4. Seçmeli Din Derslerine Çevrenin Bakışı

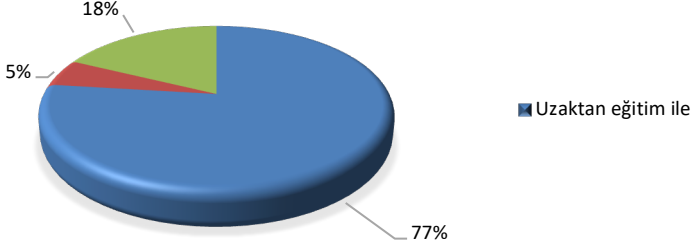
Şekil 4. Seçmeli Din Derslerine Çevrenin Bakışı

Şekil 4’e bakıldığında, araştırmaya katılan öğrencilerin %63’ü (n=189) seçmeli din derslerini tercih ettikleri için çevrelerinden olumlu tepki aldığını, %31’i (n=95) herhangi bir tepki almadığını, %4’ü (n=13) kısmen olumlu bir tepki aldığını, %1’i (n=4) ise kısmen olumsuz bir tepki aldığını belirtmektedir. 2 katılımcı ise olumsuz bir tepki aldığını ifade etmektedir.

Bu verilere göre seçmeli din derslerini tercih etmeyle ilgili olarak yaklaşık üçte ikilik bir oranla öğrencilerin çevrelerinden olumlu geri bildirim aldığı anlaşılmaktadır. Bu durumun seçmeli din derslerine çevrenin bakışını ve bu derslerin yaygın etkisini ortaya koyması açısından önem arz ettiği söylenebilir.

Seçmeli din dersleri üzerine yapılan bir çalışmada da öğrenciler, bu dersleri seçtiklerinden dolayı herhangi bir olumsuz tepki almadıklarını aksine çoğunlukla olumlu tepki aldıklarını belirtmişlerdir (Bahçekapılı, 2013, s. 74). Konuyla ilgili yapılan başka bir araştırmada da çevresel faktörlerin kısmen etkili olduğu bulgusuna ulaşılmıştır (Gündoğdu, 2015, s. 153). Ulaşılan bu sonuca göre Balıkesir, İstanbul ve Ordu’da yapılan çalışmaların benzerlik gösterdiği ifade edilebilir.

6.5. Derslerin Yapılma Şekli

Şekil 5. Pandemi Sürecinde Derslerin Yapılma Şekli

Şekil 5'teki bulgular incelendiğinde örnekleme giren öğrencilerinin %77'si (n=233) pandemi sürecinde derslerin daha çok uzaktan eğitimle, %18'i (n=54) harmanlanmış (yüz yüze+uzaktan eğitim) şekilde yapıldığını belirtmiştir. %5 ile 16 öğrenci ise yüz yüze eğitim cevabını vermiştir.

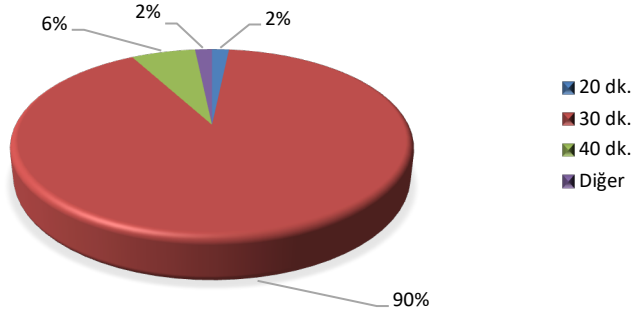
Elde edilen bu verilere göre pandemi sürecinde derslerin yapılış şekli şu şekilde sıralanabilir:

1. Uzaktan eğitim
2. Harmanlanmış
3. Yüz yüze

Buna göre pandemi sürecinde derslerin daha çok uzaktan eğitimle yapıldığı anlaşılmaktadır.

Uzaktan eğitimde sağlıklı ders işlemede etkin rol oynayan internet bağlantı durumu ile ilgili öğrencilere "Uzaktan eğitim için internet bağlantı sorunuz var mı?" şeklinde sorulan soruya katılımcıların yaklaşık dörtte üçünün (%76, n=230) uzaktan eğitim için internet bağlantısı sorunu olmadığını, dörtte birine (%24, n=73) yakının ise internet bağlantı sorunu olduğunu belirttiği görülmektedir. Buna göre öğrencilerin büyük çoğunluğunun uzaktan eğitim sürecinde internet bağlantısı sorunu yaşamadığı anlaşılmaktadır. Ancak sorun yaşanma oranı da dikkat çekicidir. Bu durumda uzaktan eğitim için internet bağlantısının yeterli ve hızlı olmasının uzaktan eğitimin verimliliği açısından önem taşıdığı söylenebilir.

6.6. Derslerin Süresi

Şekil 6. Uzaktan Eğitimde Derslerin Süresi

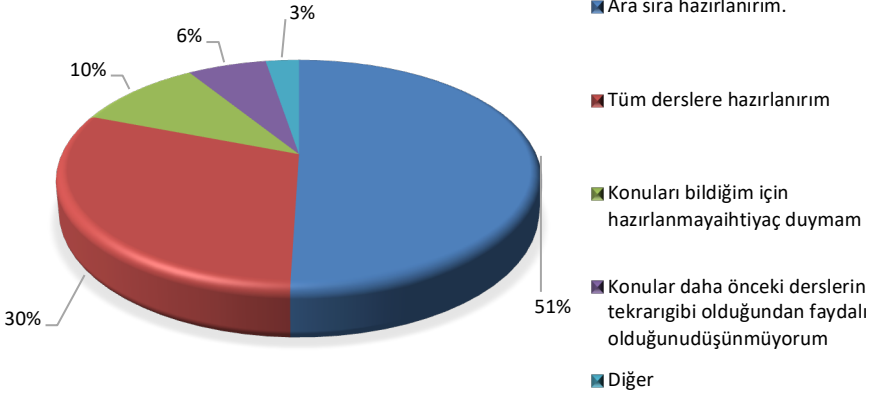
Şekil 6'ya göre, öğrencilerin büyük çoğunluğu (%90, n=274) uzaktan eğitimle yapılan derslerin süresinin 30 dk., %6'sı (n=19) 40 dk, %2'si (n=5) ise 20 dk. olduğunu belirtmektedir. %2 ile "Diğer" kategorisine yönelen 5 kişi ise;

"Bilmiyorum uzaktan derse göre değişiyor / "İnternetim ve telefonlarımız sağlıklı bağlantıyı beni otomatik atıyordu bağlantım düşünce sonra annemin telefonu bozuldu hiç giremedim" / "Derslere giremiyorum bu yüzden hiçbir bilgim yok" / Yok".

Buna göre internet bağlantısı, uzaktan eğitimin alt yapısı, iletişim araçlarının özelliği, öğrencilerin derse ilgisi/dikkati/motivasyonu/odaklanması gibi nedenlerden dolayı ders sürelerinin normal süreden az olduğu ve 30 dakikanın ön plana çıktığı söylenebilir.

Diğer yandan bu bulgularla ilişkili olarak ders sürelerinin yeterliliğiyle ilgili "Uzaktan eğitimde ders sürelerini yeterli buluyor musunuz?" sorusuna örneklem grubunun %62'si (n=188) uzaktan eğitimde yapılan derslerin sürelerini yeterli, %22'si (n=68) kısmen yeterli bulmaktadır. %16 ile 47 öğrenci ise ders sürelerinin yetersiz olduğunu düşünmektedir. Buna göre öğrencilerin yaklaşık üçte iki gibi önemli bir bölümünün ders sürelerini yeterli bulduğu, "kısmen" de dâhil edildiğinde %84 (n=256) gibi büyük çoğunluğunun uzaktan eğitimde ders sürelerini yetersiz bulmadığı söylenebilir.

6.7. Derslere Hazırlık Yapma, Katılma ve Devam Durumu

Şekil 7. Seçmeli Din Dersi için Önceden Hazırlık Yapma Durumu

Şekil 7'ye bakıldığında katılımcıların %51'i (n=153) seçmeli dersler için önceden ara sıra hazırlandığını, %30'ü (n=92) tüm dersler için hazırlık yaptığını ifade etmektedir. Bunu %6 (n=19) "Konular daha önceki derslerin tekrarı gibi olduğundan faydalı olduğunu düşünmüyorum" takip etmektedir. Konular bilindiği için hazırlanmaya ihtiyaç duymam diyenlerin oranı %10 (n=31)'dir. %3 (n=9) ile "Diğer" kategorisine yönelenler ise; "Derslere giremiyordum" / "Çoğu zaman hazırlanırım ama zaten iyi olduğumu düşündüğüm bir konu için çok fazla çalışmaya ihtiyaç duymam" / "Yapmam" / "Dersi seçmedim" / "Ders kitabımı hazırlarım ders ile ilgili olanı hazırlarım" / "Bazı derslerde farklı materyaller kullandığımız için bazılarına hazırlanmam" şeklinde cevap vermişlerdir.

Elde edilen bu verilere göre öğrencilerin yarısının seçmeli din derslerine ara sıra hazırlanarak girdiği ancak yaklaşık üçte birlik bir oranın ise tüm derslere hazırlık yaparak girdiği anlaşılmaktadır.

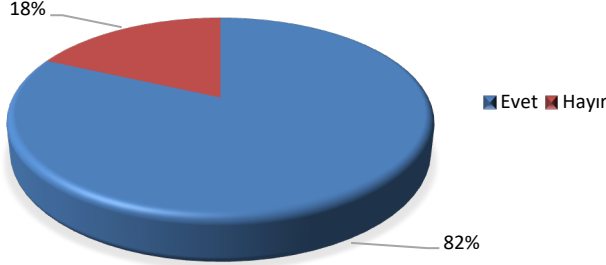
Salgın döneminde uzaktan DKAB dersleri üzerine yapılan bir araştırmada, öğrencilerin derslere yeterli kadar hazırlanmadığı ve ders öncesi yapılan hazırlıklarda öğrencilerin öğretmenleri kadar istekli olmadıkları katılımcı görüşlerine yansımıştır (Çakmak & Uzunpolat, 2021, s. 871) Pandemi döneminde uzaktan eğitim üzerine gerçekleştirilen bu iki çalışmanın sonuçlarının uygunluk gösterdiği ve öğrencilerin çoğunlukla derslere yeterince hazırlanmadığı söylenebilir.

Bununla birlikte öğrencilerin derse düzenli katılma durumuyla ilgili görüşlerini almak için sorulan *“Tercih ettiğiniz seçmeli din dersine düzenli katılıyor musunuz?* sorusuna katılımcıların üçte ikisinden daha fazlasının (%71, n=214) tercih ettikleri seçmeli din dersine/derslerine düzenli devam ettiklerini, üçte birine yakınının (%29, n=89) derslere düzenli katılmadıklarını belirttiği görülmektedir. Uzaktan eğitimde DKAB dersleri ile ilgili bir çalışmada ise uzaktan eğitimde devamsızlığın takibi, derse devam etmeme ve devamın zorunlu olmaması gibi problemler ortaya konulmuş ve öğrencilerin devam sorunu belirtilmiştir (Çakmak & Uzunpolat, 2021, s. 867). Ulaşılan sonuçlara göre seçmeli din dersleri üzerine yapılan bu çalışmada, öğrencilerin uzaktan eğitimde seçmeli din derslerini çoğunlukla takip ettiği ancak DKAB dersleri üzerine yapılan çalışmada ise derslerde devam sorunu ve takibi olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla iki farklı evrende yapılan çalışmanın bu yönüyle farklılık arz ettiği söylenebilir.

Diğer yandan derslere düzenli katılma durumu sınıf değişkeni ile birlikte değerlendirildiğinde, 5. sınıf (%81), 6. Sınıf (%88), 7. Sınıf (%82), 8. Sınıf (%100), 9. sınıflarda (%62) bu derslere düzenli katılma daha fazlayken, 10. Sınıf (%49), 11. Sınıflarda (%91) düzenli katılma oranı daha azdır. Bu durumun sınıf ve yaş düzeyi arttıkça seçmeli din derslerine katılımın azaldığını göstermesi açısından dikkat çekici olduğu söylenebilir. Bu bağlamda uzaktan eğitimde seçmeli din derslerine düzenli devam edememeyle ilgili detaylı bilgiye ulaşmak için bu derslere düzenli devam edemediğini belirtenlere *“Seçmeli din derslerine düzenli devam edememe sebebiniz nedir”* şeklinde yöneltilen soruya öğrencilerin üçte birinden biraz fazlası (%36) internet bağlantısının olmamasına/sorunlu olmasına, üçte birinden biraz azı (%31) derslerin sıkıcı geçmesine dikkat çekmektedir. Bunu derse girecek elektronik cihazın olmaması (%7) ve elektronik cihazların arızalı olması (%4) izlemektedir. %22'nin ise *“Diğer”* kategorisi ile *“Derslere artık girmiyorum” / “Uyku düzenim kötü olduğundan dolayı genelde gündüzleri uyuyorum” / “Hayvan bakımı vs.” / “Telefon ve internet sorunum olduğu için” / Cevabım yok demek istiyorum” / “Bu dersi seçmedim” / “Tabletimin arada arza çıkarması” / “Çalışıyorum”* cevaplarını vurguladığı anlaşılmaktadır. Bu sonuçlara göre öğrencilerin derslere düzenli devam etmesinde, internet bağlantısının olmaması veya sorunlu olması ile derslerin sıkıcı geçmesi faktörlerinin daha çok etkili olduğu anlaşılmaktadır.

Çakmak ve Uzunpolat'ın yaptığı uzaktan DKAB dersleri üzerine bir çalışmada, öğrencilerin devamsızlık nedenlerinde; öğrencilerin başka işte çalışması, ailelerine yardım etmesi, birden fazla öğrenci kardeşi olması, derse gireceği cihaz ve internetin olmaması gibi sorunların ön plana çıktığı görülmektedir. (Çakmak & Uzunpolat, 2021, s. 869). Ulaşılan bulgular çerçevesinde değerlendirme yapıldığında, uzaktan eğitimle ilgili derslere devam sürecinde çeşitli faktörlerin etkili olduğu ve farklı çalışmalarda ortak/benzer sorunlarla karşılaşıldığı söylenebilir.

6.8. Derslerde Farklı Yöntem-Teknik ve Etkinlik Kullanımı

Şekil 8. Farklı Yöntem ve Teknik Kullanımı

Öğrenme-öğretme süreci, eğitim-öğretim faaliyetlerinin en temel ve belirleyici aşamalarından biridir. Bir dersin öğretim programında öngörülen hedeflere ulaşılabilmesi, eğitim durumlarının pedagojik ilkelere uygun biçimde planlanması ve yapılandırılması doğrudan ilişkilidir. Bu bağlamda, öğretim sürecinde programın amaçları ve içerik özellikleri doğrultusunda etkili öğretim yöntem ve tekniklerinin yanı sıra uygun ders araç-gereçleri ile öğretim materyallerinin kullanılması büyük önem taşımaktadır. Öğretim sürecinde bu unsurlar dikkate alınmadan, nitelikli bir öğrenme ortamı oluşturulmadan ve derse özgü materyal desteği sağlanmadan, programdan beklenen öğrenme çıktılarına ulaşmak mümkün değildir (Bahçekapılı, 2013, s. 96; Göküş, 2020, ss. 116-119). Buradan hareketle şekil 8'deki bulgular incelendiğine araştırmaya katılan öğrencilerin %82'sinin (n=248) öğretmenlerin dersleri farklı öğretim yöntem ve teknikleriyle zenginleştirdiğini, %18'inin (n=55) ise zenginleştirmedeğini belirttiği görülmektedir. Buna göre katılımcıların kahir ekseriyeti, seçmeli din derslerinde farklı yöntem ve tekniklere yer verildiği görüşündedir.

Pandemi döneminde yapılan bir araştırmada ise uzaktan eğitimin derslerde farklı yöntem kullanımı konusunda öğretmeni çok sınırladığı (Çakmak ve Uzunpolat, 2021, s. 887) ve bununla ilgili katılımcılarla yapılan görüşmelere göre, öğretmenlerin uzaktan eğitim hakkında yeterli bilgi sahibi olmadığı, bu sürece yabancı oldukları bu sebeple de farklı yöntem-teknik kullanmada güçlük çektikleri tespit edilmiştir (Çakmak ve Uzunpolat, 2021, ss. 875-876). Farklı yöntem ve teknik kullanımının, öğrencilerin bireysel farklılıklarını,

özelliklerini, beklenti ve ihtiyaçlarını dikkate alma ve öğrenmedeki kalıcılık dolayısıyla uzaktan eğitim sürecini sağlıklı/verimli yürütme açısından önem arz ettiği söylenebilir.

Konuyla ilgili daha somut verilere ulaşmak için örnekleme grubuna giren öğrencilere sorulan “*Derslerde daha çok kullanılan öğretim yöntem ve tekniği hangisidir?*” sorusuna öğrencilerin 92’si derslerde daha çok anlatım, 46’sı soru cevap, 37’si örnek olay, 34’ü tartışma, 16’sı gösterip yaptırma, 14’ü hikâye ve 4’ü grup çalışması yönteminin kullanıldığını belirtmektedir. “Diğer” kategorisine yönelen öğrenciler ise;

“Öğretmenimiz genel olarak bu tekniklerin hepsini kullanır (hepsini aynı ders saatinde kullanmaz farklı ders saatlerinde)” / “Örnek olay, hikaye ve video izleme tekniği” / “Her şekilde elinden geldiğince anlatıyor hocamız ama uzaktan eğitimde katılmadığım için bilmiyorum” / “Bir çok” / “Genellikle yazılan yöntemlerin çoğunu kullanır” / Arada soru cevap anlatım örnek olay anlatıyor” / “Hepsi” / “Öğretmeniz önce bize konuyu anlatır sonra pekiştirmek için bize videolar izletir ve oyunlar oynatır. Derslerde eğlenceli olur” / “Yukarıda sayılanların hepsi” / “Video izleyerek daha ilgili oluyor bence” şeklinde cevap vermişlerdir.

Diğer bir ifadeyle, öğrencilere göre derslerde daha çok kullanılan öğretim yöntem ve teknikleri şöyle sıralanabilir:

1. Anlatım
2. Soru-cevap
3. Örnek olay
4. Tartışma
5. Gösterip yaptırma
6. Hikâye
7. Grup çalışması

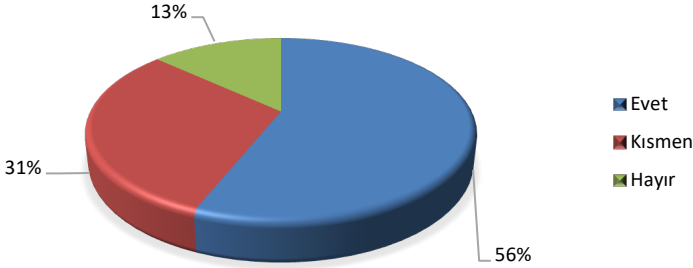
Ulaşılan bu bulgulara göre derslerde daha çok faydalanılan yöntem ve teknikler arasında ilk üç sırayı düz anlatım, soru-cevap ve örnek olay yönteminin paylaştığı anlaşılmaktadır.

Erzurum, Ağrı ve Kars’ta DKAB öğretmenleri ile uzaktan eğitim üzerine yapılan bir araştırmada benzer sonuçla karşılaşılmış, derslerde anlatım ve soru-cevap yöntemi (Çakmak & Uzunpolat, 2021, s. 875), Afyonkarahisar’da sınıf öğretmenleri ile yapılan bir çalışmada da (Bulut & Susar Kırmızı, 2021, s. 15) ve Eskişehir’de ortaokullarda görev yapan farklı branşlardaki öğretmenler üzerine gerçekleştirilen bir çalışmada da düz anlatım yöntemi (Canpolat & Yıldırım, 2021, s. 90) ön plana çıkmıştır.

Buradan hareketle, öğretmenlerin farklı ders işleyiş yöntemlerini kullanmalarının dersleri daha etkili ve ilgi çekici hale getirdiği (Acuner, 2016, s. 867), bunun yanında derslerde farklı yöntem-tekniklerin kullanılmasının öğrencilerin derslere aktif katılımı, üst düzey öğrenme becerilerin kazanılarak derslerin daha iyi anlaşılması ve içselleştirilmesi katkı sağladığı ifade edilebilir.

Öte yandan konuya etkinlikler açısından bakıldığında katılımcıların yarısından çoğunun (%56, n=169) seçmeli din derslerinin öğretmenleri tarafından farklı etkinliklerle zenginleştirildiğini, dersin ilgi çekici hale geldiğini, yaklaşık üçte birinin (%32, n=96) derslerin kısmen farklı etkinliklerle zenginleştirildiğini/kısmen ilgi çekici hale geldiğini, onda birinden biraz daha fazlasının (%12, n=38) ise derslerin farklı etkinliklerle zenginleştirilmediğini/ilgi çekici hale gelmediğini belirttiği görülmektedir. Ayrıca seçmeli din dersleri öğretmenler tarafından farklı etkinliklerle zenginleştirilme ve ilgi çekici hale getirilme durumu değişkenler açısından analiz edildiğinde ve konuya okul türü açısından bakıldığında, ankete katılan ortaokul öğrencilerinin %65'inin, Anadolu lisesi öğrencilerinin %48'inin derslerin farklı etkinliklerle zenginleştiğini belirttiği, bununla da derslerin daha ilgi çekici hale geldiği görülmektedir. Ancak %57 kısmen cevabı ile meslek lisesi öğrencilerinin diğerlerinden farklılaşarak derslerin yeteri kadar etkinliklerle zenginleştirilemediğine dikkat çektiği söylenebilir. Bu sonuçlara göre öğrencilerin çoğunluğunun öğretmenlerin seçmeli din derslerini farklı yöntem kullanımı gibi farklı etkinliklerle zenginleştirdiğini ve ilgi çekici hale getirdiğine vurgu yapıldığı söylenebilir.

6.9. Derslerde Araç-Gereç ve Materyal Kullanımı

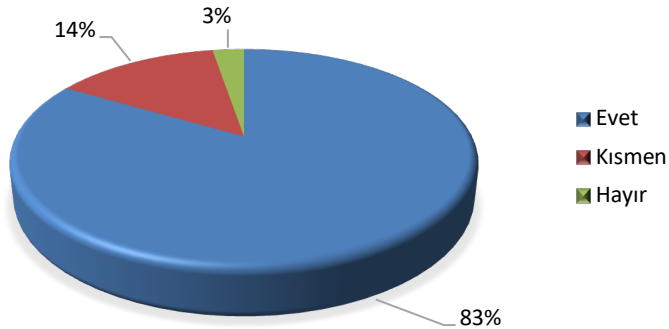
Şekil 9. Derslerde Yeterli Materyalden Yararlanma Durumu

Şekil 9'a göre örnekleme giren öğrencilerin %56'sının (n=170) seçmeli din derslerinde yeterli materyal ve dokümandan yararlandığını, %31'inin (n=93) kısmen yararlandığını belirttiği görülmektedir. %13'lük (n=40) bir oranın ise yeterli materyal ve dokümandan yararlanılmadığına vurgu yaptığı anlaşılmaktadır. Bu verilere göre öğrencilerin yarısından çoğunun derslerde yeterli materyal ve dokümandan yararlandığını belirttiği söylenebilir. Meydan'ın çalışmasında da öğrencilerin çoğunluğu, seçmeli derslerde kullanılan öğretim materyalinden memnun olduğunu ortaya koymaktadır (Meydan, 2013, s. 240). Çakmak ve Uzunpolat'ın yaptığı araştırmada da öğretmenler uzaktan eğitimde dersler için öğretim materyali geliştirdikleri ve bunları derste kullandıkları, ancak yüz yüze eğitimdeki kadar öğretim materyali kullanamadıkları belirtilmektedir. (Çakmak & Uzunpolat, 2021, s. 886). Ayrıca öğretmenlerin kullandığı öğretim materyallerinin derslerin ilgi çekici olması ve

verimliliği üzerinde etkili olduğu (Bahçekapılı, 2013, ss. 96-105; Acuner, 2016, s. 866) ifade edilebilir. Bu verilerin araştırmanın bulgularıyla paralellik gösterdiği söylenebilir.

Bununla birlikte mateyal kullanımı ile ilgili detaylı analiz yapabilmek için “*Uzaktan eğitimde seçmeli din derslerinde daha çok hangi öğretim materyali kullanılıyor?*” şeklinde sorulan soruya araştırmaya katılan öğrencilerin %50’si uzaktan eğitimde seçmeli din derslerinde PDF/Word dosyasının/yazılı metnin, %31’i PowerPoint sunumun, %19’u film/videonun kullanıldığını belirtmektedir. Elde edilen bu bulgular, seçmeli din derslerinde daha çok kullanılan materyalin PDF/Word dosyası/yazılı metin olduğunu, en az ise film/videonun olduğunu göstermektedir. Bunun, uzaktan eğitim sisteminin özelliği, teknik alt yapı ve öğretmenlerin yaklaşımından kaynaklandığı söylenebilir. Uzaktantan eğitimde öğretmenler üzerine yapılan benzer bir çalışmada da materyal kullanımına dikkat edildiği ve genellikle EBA üzerinden paylaşımlarda bulunulduğuna dolayısıyla öğrencilerin ders dışında da öğrenebildiğine dikkat çekilmiştir (Çakmak & Uzunpolat, 2021, s. 871). Ayrıca materyal kullanma sürecinin verimliliğinde öğretmenlerin teknolojik araç-gereç kullanma becerisi de dikkat çeken bir husus olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu beceriyle ilgili sorulan soruya da örnekleme giren öğrencilerin yarısından çoğunun (%55, n=166) seçmeli din dersi öğretmenlerinin teknolojik araç-gereç kullanım becerisini yeterli bulduğunu belirttiği görülmektedir. Bunu %21 (n=63) ile “çok yeterli”, %17 (n=53) ile “kararsızım”, %5 (n=16) ile “yetersiz”, %2 (n=5) ile çok yetersiz” cevabı takip etmektedir. Bu verilere göre, araştırmaya katılanların yaklaşık dörtte üçünün (%75,6) seçmeli din dersi öğretmenlerinin materyal ve teknolojik araç-gereç kullanım becerisini yeterli/çok yeterli bulduğu söylenebilir. DKAB dersi üzerine yapılan bir çalışmada öğrencilerin de teknoloji kullanmada iyi oldukları (Çakmak ve Uzunpolat, 2021, s. 881) belirlenmiştir. Buradan hareketle derslerde öğretmenlerin araç-gereç kullanım becerisi ve bunları derslerde aktif olarak kullanmalarının; seçmeli din derslerinin verimliliğine önemli katkı sunduğu/sunacağı ifade edilebilir.

6.10. Öğretmenlerin Ders Anlatım ve İletişim Becerisi

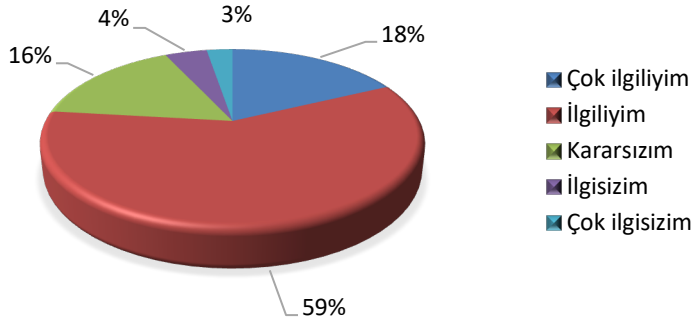
Şekil 10. Öğretmenin Ders için Gerekli Hazırlığı Yapma Durumu

Şekil 10 incelendiğinde, örneklem grubuna giren öğrencilerin %83'ü (n=253) öğretmenlerin seçmeli din derslerine girmeden önce gerekli hazırlıkları yaptığını, %14'ü (n=42) kısmen hazırlık yaptığını beyan etmektedir. Öğretmenlerin derslerden önce herhangi bir ön hazırlık yapmadığını belirtenlerin oranı ise ancak %3'dür. Ayrıca sınıf düzeyi değişkeni ile uzaktan eğitimde seçmeli din dersine girmeden önce hazırlık yapım verimli ders çalışma durumu arasındaki ilişki dikkate alındığında, ortaokul düzeyinde olan öğrencilerin derslere daha çok hazırlık yaptığı, lise düzeyinde olan öğrencilerin ise daha az hazırlık yaptığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla ortaokul 5, 6 ve 7. Sınıf öğrencilerinin bu derslere daha ilgili olduğu ve daha verimli ders çalıştığı ifade edilebilir. Bunun üzerinde üst sınıftaki öğrencilerin benzeri dersleri daha önce almış olmalarının ve özellikle 8. Sınıf öğrencilerinin LGS, 11 ve 12. sınıf öğrencilerinin ise YKS sınavlarına hazırlanmalarının etkili olduğu söylenebilir.

Bu sonuçtan hareketle genel olarak öğrencilerin büyük çoğunluğuna göre, öğretmenlerin seçmeli din derslerine ön hazırlık yaparak planlı bir şekilde girdiği söylenebilir. Uzaktan eğitimde DKAB öğretmenleri ile ilgili bir araştırmada da öğretmenlerin derslere hazırlıklı girdiği, ders öncesi konuyla ilgili yararlanılacak ayet ve hadisleri araştırdığı, din öğretiminin dijital veri tabanından da istifade ettikleri belirlenmiştir. Dolayısıyla ders öncesi hazırlık sürecinde öğretmenlerin uzaktan eğitim imkânlarını çeşitli alanlarda kullanmaya istekli oldukları tespit edilmiştir (Çakmak ve Uzunpolat, 2021, s. 870-872). Buradan hareketle öğretmenlerin derslere hazırlıklı gitmesi, derslerdeki ilgi, motivasyon, güdülenme, derse etkin katılım, sürenin etkili kullanımı ve kazanımların gerçekleşmesi açısından önem taşıdığı ifade edilebilir. Dolayısıyla öğrenme-öğretme sürecinin verimliliği açısından öğretmenlerin plan yaparak derslere hazırlıklı gitmeleri elzemdir.

Öğretmenlerin ders anlatım ve iletişim becerisi ile ilgili sorulan soruda ise öğrencilerin %44'ü (n=134) uzaktan eğitim sürecinde seçmeli din dersi öğretmenlerinin ders anlatım ve öğrencilerle iletişim becerisini yeterli, %40'ı (n=122) çok yeterli bulmakta, %2'si (n=7) yetersiz, %3'ü de çok yetersiz bulunduğunu belirtmektedir. %11'i (n=33) ise bu konuda kararsız olduğunu vurgulamaktadır. Bu bulgulardan hareketle öğrencilerin %84 gibi büyük çoğunluğu seçmeli din dersi öğretmenlerini ders anlatım ve öğrencilerle iletişim performansı/becerisi açısından yeterli/çok yeterli gördüğü, %5 gibi düşük bir oranın ise yetersiz/çok yetersiz gördüğü anlaşılmaktadır. Uzaktan eğitim üzerine yapılan bir araştırmada ise farklı bir bulguya ulaşılmış, pandemi döneminde uzaktan eğitim sürecinde derslerde iletişim eksikliğinin çok hissedildiği tespit edilmiştir (Çakmak & Uzunpolat, 2021, s. 879). Buna göre özellikle uzaktan eğitim sürecinde öğretmenin ders anlatım ve öğrencilerle iletişim becerisinin öğrencilerin derse ilgisi, motivasyonu, etkin katılımı ve konuların öğrenilmesi açısından daha fazla önem taşıdığı söylenebilir.

6.11. Öğrencilerin İlgisi Düzeyi ve Verimli Ders Çalışma Durumu

Şekil 11. Öğrencilerin Seçmeli Din Derslerine İlgisi Düzeyi

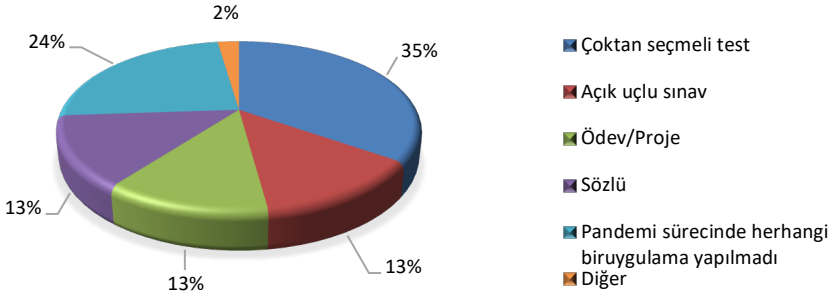
Şekil 11'deki verilere göre, seçmeli din derslerine ve konulara ilgi düzeyi ile ilgili sorulara öğrencilerin %59'u (n=179) ilgiliyim, %18'i (n=54) çok ilgiliyim, %4'ü (n=13) ilgisizim, %3'ü (n=8) çok ilgisizim şeklinde cevap vermiştir. %16'sı (n=49) ise bu konuda kararsız olduğunu belirtmiştir. Elde edilen bu verilerden hareketle öğrencilerin seçmeli din derslerine çoğunlukla (%77, n=233) ilgili ve çok ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Bu sonuçlar ile şekil 3 ve 4'ün bulgularının benzerlik gösterdiği ve birbirini desteklediği söylenebilir.

Seçmeli din dersleri üzerine yapılan bir çalışmada ise örnekleme giren öğrencilerin yaklaşık yarısı dersleri ve konuları ilgi çekici bulmuştur (Meydan, 2013, ss. 240-241). Bu oran %49,7'de iken çalışmamızda %77'dir. Bu iki çalışma arasında ilgili durumunda yaklaşık %27'lik bir fark vardır. 2013 ve 2021 yıllarında gerçekleştirilen bu iki araştırma sonucunun, yüz yüze eğitimin yapıldığı seçmeli dersler ile uzaktan eğitimle yapılan seçmeli din derslerine öğrencilerin ilgi düzeyini ortaya koyması açısından önem arz ettiği söylenebilir.

Bunun yanında seçmeli din derslerine ve konulara ilgi durumunun okul türü değişkeni ile arasındaki ilişki incelendiğinde, bu derslere ve konulara araştırmaya katılan Anadolu lisesi öğrencilerinin %63 ile, ortaokul öğrencilerinin %59 ile, meslek lisesi öğrencilerinin %44 ile ilgi duyduğu belirlenmiştir. Buna göre Anadolu lisesinde okuyan ve seçmeli din derslerini tercih eden öğrencilerin bu derslere daha ilgili, meslek lisesi öğrencilerinin ise yaklaşık %20'lik bir oranla daha az ilgili olduğu, kararsızları da %30 ile yine meslek lisesi öğrencilerinin teşkil ettiği anlaşılmaktadır.

Öğrencilerinin ilgi düzeyi ile birlikte buna paralel olarak derslerde hazırlık yapma ve verimli çalışma durumunu da irdelemek için öğrencilere “Uzaktan eğitimde seçmeli din dersine girmeden önce hazırlık yapıp verimli ders çalışabiliyor musunuz?” şeklinde soru sorulmuştur. Buna göre öğrencilerin %45’i seçmeli din derslerine girmeden önce kısmen hazırlık yaptığını, %41’i hazırlık yaptığını belirtmektedir. %14’lük bir oran ise hazırlık yapmadığını vurgulamaktadır. Ulaşılan bu sonuçlara göre öğrencilerin ancak yarıya yakınının uzaktan eğitimde seçmeli din derslerine hazırlanarak girdiği ve verimli ders çalıştıkları anlaşılmaktadır. Derslere hazırlık yapma, planlı ve programlı çalışmanın alışkanlık haline gelmesi, derslerin verimliliği açısından önem arz etmektedir.

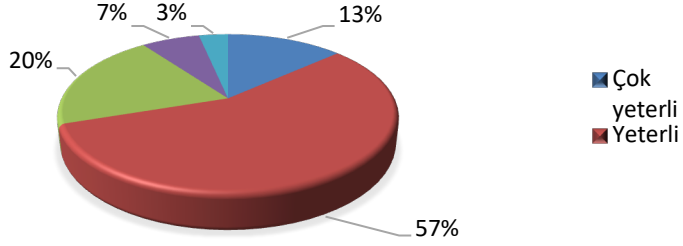
6.12. Derslerde Ölçme ve Değerlendirme

Şekil 12. Derslerde Ölçme ve Değerlendirme Uygulamaları

Şekil 12’ye göre, katılımcıların %35’i seçmeli din derslerinde ölçme ve değerlendirmenin çoktan seçmeli test, %13’ü sözlü, %13’ü açık uçlu, %13’ü ise ödev/proje şeklinde yapıldığını belirtmektedir. Diğer’i tercih eden %2’lik bir grup ise “Hem çoktan seçmeli hem açık uçlu hem de ödev proje” / “Hepsi” şeklinde yanıt vermiştir. Bu sonuçlara göre, seçmeli din derslerinde ölçme-değerlendirme kapsamında yapılan sınavlarda çoktan seçmeli testin ön plana çıktığı görülmektedir. Konuyla ilgili yapılan benzer bir çalışmada ise ödev, soru-cevap ve ders esnasında ezber dinleme uygulamalarına yer verildiği anlaşılmaktadır. (Çakmak & Uzunpolat, 2021, s. 884). Ancak seçmeli Kur’an-ı Kerim dersi çerçevesinde ezberlerin olmasının ölçme-değerlendirmeyi daha da zorlaştırdığı katılımcı görüşlerine yansımıştır (Çakmak & Uzunpolat, 2021, s. 885). Pandemi döneminde bu farklı uygulamanın daha çok dönemin ve uzaktan eğitim sisteminin özelliğinden kaynaklandığı söylenebilir.

6.13. Ders Kitaplarının Değerlendirilmesi

Şekil 13. Seçmeli Kur'an-ı Kerim Ders Kitabının Değerlendirilmesi

Şekil 13'e bakıldığında ankete katılan öğrencilerin yarısından çoğunun (%57, n=118) seçmeli din derslerinden biri olan Kur'an-ı Kerim ders kitabını yeterli bulduğu, beşte birinin (%13, n=28) çok yeterli, düşük oranlarla %7'sinin (n=14) yetersiz, %3'ünün (n=7) çok yetersiz olduğu görülmektedir. Beşte biri (%20, n=42) ise kararsız olduklarını belirtmektedir. Elde edilen bulgulara göre, öğrencilerin üçte ikisinden biraz fazlasının (%70) Kur'an-ı Kerim ders kitabını yeterli/çok yeterli bulduğu, onda birinin (%11) ise yetersiz/çok yetersiz olduğu anlaşılmaktadır.

Aynı şekilde "Seçmeli Peygamberimizin Hayatı" ders kitabını nasıl buluyorsunuz?" sorusuna katılımcılarının %55'i (n=134) yeterli, %22'si (n=54) çok yeterli, %5'i (n=11) yetersiz, %2'si (n=4) çok yetersiz yanıtı vermiştir. %16'sı (n=39) ise kararsız olduğunu belirtmektedir. Ulaşılan bu verilere göre, öğrencilerin dörtte üçünden fazlasının (%77) Peygamberimizin Hayatı ders kitabını yeterli/çok yeterli gördüğü, düşük bir oranın (%7) ise yetersiz/çok yetersiz olduğunu düşündüğü anlaşılmaktadır. Ulaşılan bu verilerin Temel Dini Bilgiler kitabı için de benzer olduğu söylenebilir. Bununla ilgili aynı şekilde öğrencilerin %55'i (n=109) seçmeli din dersleri kategorisinde olan Temel Dini Bilgiler dersine ait kitabı yeterli, %20'si (n=40) çok yeterli bulduğunu belirtmektedir. Bunu %16'sı (n=32) ile "Kararsız", %6 (n=11) ile "Yetersiz", %3 (n=7) ile "Çok yetersiz" cevabı takip etmektedir. Bu sonuçlara göre, katılımcıların kahir ekseriyetinin (%75) Temel Dini Bilgiler dersinde okutulan kitabı yeterli/çok yeterli, küçük bir oranın (%9) ise yetersiz/çok yetersiz olduğu söylenebilir.

İlgili literatüre bakıldığında konuyla ilgili yapılan bir araştırmada da öğrencilerin %71,1'inin seçmeli din dersi kitaplarından memnun olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Meydan, 2013, s. 239). Konuyla ilgili başka bir araştırmada da öğrencilerin önemli bir bölümü ders kitabının yeterli olduğuna işaret ederken, bazı öğrenciler kitapları görsel resim ve şekil açısından yeterli bulmadığını ifade etmişlerdir (Bahçekapılı, 2013, ss. 153-154). Aynı araştırmada velilerin bir kısmı, ders kitaplarını hem içerik hem de tasarım açısından beğendiklerini belirtmişlerdir (Bahçekapılı, 2013, s. 193). Buradan hareketle seçmeli din dersi kitapları ile ilgili sorular birlikte değerlendirildiğinde üç ders kitabı ile ilgili bulguların uygunluk gösterdiği, seçmeli din dersi kitaplarının yarıdan fazla bir oranla yeterli görüldüğü ve öğrenciler tarafından beğenildiği söylenebilir.

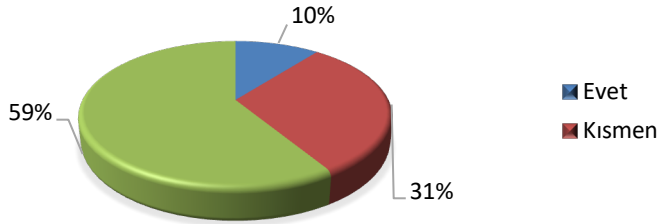
Diğer yandan seçmeli din dersi kitaplarının yetersiz bulunma durumunu ve sebeplerini de öğrenci gözüyle değerlendirebilmek için, kitapları yetersiz ve çok yetersiz bulanlara bunun sebebiyle ilgili “Seçmeli din dersi kitabını yetersiz/çok yetersiz buluyorsanız bunun en önemli sebebi nedir?” şeklinde bir soru yöneltilmiştir. Bununla ilgili öğrencilerin %32’si seçmeli din dersi kitaplarını yetersiz/çok yetersiz bulmalarında en önemli sebep olarak uzaktan eğitimde kullanım zorluğu, 18,7’si öğrencilerin yeterli ölçüde ilgisini çekmemesi, %14’ü etkinliklerin yeterli olmaması / uygulamaya dönük etkinlik örneklerinin sınırlı olması, %8,7’si dil ve üslup açısından yeterli olmaması, %8,7’si konuyla ilgili ayet ve hadislerle fazla yer verilmemesi, %7,3’ü konuların öğrenci seviyelerine uygun olmaması, %2’si ölçme ve değerlendirmeye yönelik uygulamaların sınırlı olması hususlarına dikkat çekmiştir. Diğer seçeneğine yönelen %8,7’lik katılımcı ise yetersiz bulmadığını belirtmiştir.

Diğer bir ifade ile seçmeli din dersi kitaplarının yeterli bulunmamasında etkili olan sebepler şu şekilde sıralanabilir:

1. Uzaktan eğitimde kullanım zorluğu
2. Öğrencilerin yeterli ölçüde ilgisini çekmemesi
3. Etkinliklerin yeterli olmaması / uygulamaya dönük etkinlik örneklerinin sınırlı olması
4. Dil ve üslup açısından yeterli olmaması
5. Konuyla ilgili ayet ve hadislerle fazla yer verilmemesi
6. Konuların öğrenci seviyelerine uygun olmaması
7. Ölçme ve değerlendirmeye yönelik uygulamaların sınırlı olması

Buna göre uzaktan eğitimde kullanım zorluğu, öğrencilerin yeterli ölçüde ilgisini çekmeme ve etkinliklerin yeterli olmaması / uygulamaya dönük etkinlik örneklerinin sınırlı olması gibi konular, Kur’an-ı Kerim / Peygamberimizin Hayatı / Temel Dini Bilgiler seçmeli ders kitaplarının yetersiz/çok yetersiz bulunmasında ön plana çıkan sebepler olarak karşımıza çıkmaktadır.

6.14. Verimlilik Durumu

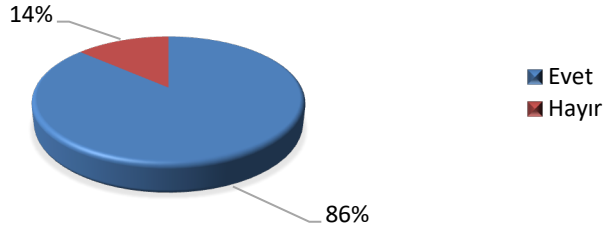

Şekil 14. Uzaktan Eğitimin Verimliliği

Şekil 14 incelendiğinde, katılımcıların yarıdan fazlasının (%59, n=178), uzaktan eğitimden yüz yüze eğitimdeki verimin alınmadığını, yaklaşık üçte birinin (%31, n=93) kısmen verim alındığını, onda birinin de verim alındığını belirttiği görülmektedir. Bu verilere göre öğrenciler, ağırlıklı olarak uzaktan eğitimin yüz yüze eğitim gibi verimli olmadığına dikkat çekmektedir. Öğretmenlerle yapılan bir araştırmada, uzaktan eğitim sürecinde öğrenme-öğretme ortamının fiziksel ve insan gücü gibi unsurlar ekseninde değişime uğradığı zikredilmiş ve uzaktan eğitimin verimliliğini etkileyen olumsuzluklara işaret edilmiştir (Çakmak ve Uzunpolat, 2021, s. 872). Elde edilen bu bulguların uzaktan eğitimin verimlilik durumunu ortaya koyması bakımından dikkat çekici olduğu söylenebilir.

Diğer yandan uzaktan eğitim sürecinde evde kalma durumunun ders başarısına etkisi incelendiğinde, katılımcıların %30'unun (n=90) pandemi sürecinde evde kalma durumunun ders başarısını olumsuz, %27'sinin (n=82) kısmen olumsuz, %21'inin (n=65) kısmen olumlu etkilediğini belirttiği görülmektedir. Bunu %12 (n=36) ile olumlu etki düşüncesi izlemektedir. Herhangi bir etkisi olmadığını ortaya koyanların oranı ise 30 katılımcı ile %10'dur. Elde edilen bu verilere göre öğrencilerin %57 gibi önemli bir bölümünün pandemide evde kalma durumunun ders başarısını ve verimliliğini olumsuz yönde etkilediğine vurgu yaptığı söylenebilir. Pandemide evde kalma durumuyla ilgili bu sonuçlar aynı şekilde uzaktan eğitimin verimli bulunma durumuyla benzerlik arz etmektedir.

6.15. Memnuniyet Durumu

Şekil 15. Seçmeli Din Derslerinden Memnuniyet Durumu

Şekil 15'te görüldüğü üzere örneklem grubuna giren öğrencilerin %86'sı (n=262) uzaktan eğitim sürecinde seçmeli din derslerini tercih ettiği için memnun olduğunu, onda birinden biraz fazlası (%14, n=41) ise memnun olmadığını belirtmektedir. Bu verilerden öğrencilerin seçmeli din derslerini tercih ettikleri için daha çok memnun oldukları anlaşılmaktadır. Öğrencilerin dersleri tercih memnuniyetinin, derslerdeki ilgi, motivasyon, kazanımların gerçekleşmesi, anlamlı öğrenme ve seçilme oranı üzerinde etkili olduğu söylenebilir.

2013 yılında konuyla ilgili yapılan başka bir çalışma da, öğrencilerin %77,3 ile seçmeli din derslerinden memnun olduğunu (Meydan, 2013, ss. 236-237) göstermektedir. 2013 ve 2021 yıllarında yapılan bu iki çalışma sonucuna göre; öğrencilerin seçmeli din derslerini

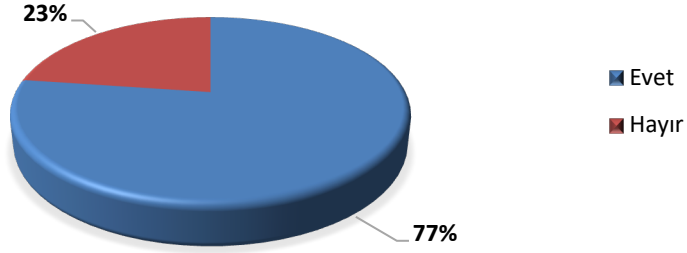
tercih etmedeki memnuniyet durumlarının aynı doğrultuda olduğu ve yaklaşık %10'luk bir artış yaşandığı anlaşılmaktadır. 2020 yılında pandemi sürecinde DKAB öğretmenleri üzerine yapılan bir araştırmada da seçmeli derslerden memnuniyet duyulduğu ve bu derslerin seçmeli olarak devam etmesi gerektiği belirtilmektedir (Zengin ve Hendek, 2022, ss. 11-15, 26-30). Elde edilen bu veri dikkate alındığında bu üç çalışmanın birbirini destekler nitelikte olduğu söylenebilir.

Buradan hareketle seçmeli din derslerini tercih ettiği için memnun olduğunu belirten öğrencilere sorulan “*Memnun olma sebebiniz nedir?*” sorusuna öğrencilerin %29'u temel dini konuları daha ayrıntılı öğrenme, %25'i Hz. Peygamber'i (s.a.s.) daha iyi tanımış ve anlamış olma, %18'i Kur'an-ı Kerim'i daha güzel okumayı öğrenme, %15'i derslerin etkileşimli olması / aktif işlenmesi ve zevkli geçmesi, %6'sı kendi şartlarına göre dersleri takip edebilme, %3'ü derslerin uzaktan eğitim ile mekandan bağımsız olması şeklinde cevap vermektedir. %4 ile “diğer” kategorisinde “Peygamberimizi daha iyi tanımam ve derslerin çok zevkli geçmesi” / “Uzaktan eğitim iyi ama uzaktan çokta fazla güzel ders olmayabiliyor” yanıtları ön plana çıkmaktadır. Elde edilen bulguların, bu derslerden memnuniyette Hz. Peygamber'i (s.a.s.) daha iyi tanıma ve anlama kazanımını öne çıkardığı ve bu nedene vurgu yaptığı anlaşılmaktadır.

Diğer yandan seçmeli din derslerinden memnun olma nedeni, cinsiyet değişkeni açısından analiz edildiğinde erkek öğrencilerin üçte bire yakın bir oranla (%29) bu derslerden memnun olmalarında temel dini konuları daha ayrıntılı öğrendiklerine, kız öğrenciler ise yine üçte bire yakın bir oranla (%29) Hz. Peygamber'i (s.a.s.) daha iyi tanımış ve anlamış olduklarına vurgu yaptığı anlaşılmaktadır. Dolayısıyla erkeklerin dini konuları, kızların ise Hz. Peygamber'i (s.a.s.) daha iyi tanımayı öne çıkardığı söylenebilir. Aynı doğrultuda konuyu ayrıntılı analiz edebilmek için seçmeli din derslerini tercihinden memnun olmadığını ifade eden katılımcılara “*Memnun olmama sebebiniz nedir?*” şeklinde sorulan soruya öğrenciler %22 ile hep aynı/benzer konuların anlatılması/daha önce bildiğim konuların/DKAB konularının tekrarlanması ve derslerin sıkıcı geçmesi hususunu öne çıkarmaktadır. Bunu sırayla ve birbirine yakın oranlarla (%16) derslerde farklı yöntem-tekni ve materyal kullanılmaması, (%15) farklı etkinliklerle derslerin zenginleştirilmemesi, (%14) ders saati ve süresinin yeterli olmaması, (%12) not sorunu, (%5) öğretmenin ilgisizliği/yaklaşımı, (%2) farklı sınıflardan öğrencilerin bir arada aynı sınıfta bulunması izlemektedir. Diğer şikkını işaretleyenler (%14) ise “*Memnunum*” / “*Cevabım evet*” / “*Hayır demedim için iyi*” / “*Memnunum*” / “*Dersi seçmedim*” / “*Memnunuz Kur'an dersinden*” yanıtını vermişlerdir.

Zonguldak'ta seçmeli din dersleri üzerine yapılan bir çalışmada öğrencilerin çoğunluğu; konuların DKAB dersinin tekrarı gibi olduğuna işaret etmektedir (Meydan, 2013, s. 246). İstanbul'da konuyla ilgili yapılan bir araştırmada da tekdüze ve sürekli tekrarlarla seçmeli din derslerinin sıkıcı hale geldiğine dikkat çekilmiştir (Bahçekapılı, 2013, s. 81). Aynı şekilde Ordu'da yapılan bir araştırmada, seçmeli din derslerinde aynı konuların anlatılması, bilinen

konuların işlenmesi, tekrara düşülmesi, öğretmenin yeterli bulunmaması, öğrencilerin seviye farklılığı gibi nedenlerden dolayı bu derslerin öğrencilerin ilgisini çekmediği ve öğrencilerin derslerden sıkıldığı ortaya konmaktadır (Gündoğdu, 2017, s. 572, 575-576). Zonguldak, İstanbul ve Ordu'daki çalışmalardan elde edilen bu veriler bulgularımızla uygunluk gösterirken, öğrencilere seçmeli dersler hakkında rehberlik servisinden ve şube rehber öğretmenleri tarafından bilgi verilmemesi, akademik olarak katkısının fazla olmaması gibi hususlar (Gündoğdu, 2017, ss. 572-574) yönüyle ise farklılık arz etmektedir. Bu sonuçlara göre öğrencilerin seçmeli din derslerinden memnuniyetsizlik yaşamalarının en başında; konuların tekrar gibi algılanması, bilinen konular olması ve derslerin sıklığı geçmesi gibi sebeplerin geldiği anlaşılmaktadır.

Şekil 16: Seçmeli Din Derslerini Tekrar Seçme Durumu

Şekil 16'daki bulgular incelendiğinde, katılımcıların dörtte üçünden biraz fazlası (%77, n=234) gelecek yıl seçmeli din derslerini tekrar seçmek istediğini, dörtte birine yakını (%23, n=69) ise tekrar seçmek istemediğini belirtmektedir. Yapılan benzer bir çalışmada da öğrencilerin yarısından çoğu sonraki yıllarda da seçmeli din derslerini tercih etmek istediklerini belirtmişlerdir (Meydan, 2013, s. 237). Elde edilen bu verilere göre öğrencilerin bu dersleri bir sonraki yıl tekrar seçmek istemeleri, derslerden memnun olunduğunu ve derslere karşı ilgiyi/motivasyonu ortaya koyması açısından önem taşımaktadır. Bu bağlamda ulaşılan verilerle şekil 15'in bulgularının örtüştüğü söylenebilir.

Bununla birlikte dersleri gelecek yıl tekrar seçmek isteyen öğrencilerin %29'unun seçmeli din derslerini gelecek yıl tekrar seçmek isteme sebebini, dini konuları eğlenceli ve keyifli bir şekilde öğrenmek/ eksikleri tamamlamak, %26'sının Kur'an-ı Kerim okumayı geliştirmek ve güzelleştirmek, Kur'an-ı Kerim'i daha iyi tanımak, %25'inin Temel Dini konularda öğrenilenleri geliştirmek ve içselleştirmek, %17'sinin Hz. Peygamber'in hayatını daha iyi anlamak/anlamlandırmak şeklinde açıkladığı görülmektedir. %3 ile "diğer" kategorisinde ise "Temel dini bilgilerin devamını öğrenmek" cevabı ön plana çıkmaktadır.

Bir başka deyişle öğrencilerin seçmeli din derslerini tekrar seçmek isteme sebepleri şu şekilde de sıralanabilir:

1. Dini konuları eğlenceli ve keyifli bir şekilde öğrenmek/ eksikleri tamamlamak
2. Kur'an-ı Kerim okumayı geliştirmek ve güzelleştirmek, Kur'an-ı Kerim'i daha iyi tanımak
3. Temel Dini konularda öğrenilenleri geliştirmek ve içselleştirmek
4. Hz. Peygamber'in hayatını daha iyi anlamak/anlamlandırmak

Ulaşılan bu bulgulardaki gibi Meydan'ın Zonguldak'ta, Gündoğdu'nun ise Ordu'da yaptığı çalışmada da öğrencilerin dini konuları öğrenmek istediği, seçmeli din derslerinden keyif aldığı, bu derslerde huzurlu ve mutlu olduğu (Meydan, 2013, s. 238; Gündoğdu, 2015, ss. 133-137) sonucu dikkat çekmektedir. Bu sonuçlara göre literatürde seçmeli din derslerinin seçiminde; dini konuların doğru, eğlenceli bir şekilde öğrenilmesi ve eksik kalan konuların tamamlanması amacının öne çıktığı görülmektedir. Ayrıca seçmeli din derslerinin bir sonraki yıl tekrar seçilmek istenme nedeni cinsiyet değişkeni ile ilişki açısından ele alındığında, erkeklerin %51 gibi yarıdan çoğunun Kur'an-ı Kerim okumayı geliştirmek, güzelleştirmek ve Kur'an-ı Kerim'i daha iyi tanımak için, kızların ise %37 gibi önemli bir oranla dini konuları eğlenceli ve keyifli bir şekilde öğrenmek ve eksiklerini tamamlamak için seçmeli din derslerini bir sonraki yıl tekrar seçmek istediklerine dikkat çektiği görülmektedir. Bu yönüyle seçmeli din derslerini tekrar seçme nedenleri cinsiyet değişkeni açısından farklılık arz ettiği, bunun da derslerin kazanımları/öğrenme çıktıları açısından zenginlik arz ettiği söylenebilir.

Diğer yandan derslerin tekrar seçilmek istenmeme nedenini ortaya koyabilmek için öğrencilere soru yöneltilmiştir. Dersleri tekrar seçmek istemeyen öğrencilerin %30'unun bunun sebebiyle ilgili olarak daha önce ailemden/yaz Kur'an kursundan/din kültürü ve ahlak bilgisi dersinde öğrendiklerimin tekrarlanması, %16'sının şuna kadar dini konularla ilgili öğrenilenlerin yeterli bulunması, %11'inin derslerin öğretmen tarafından cazibe merkezi haline/ilgi çekici hale getirilememesi (pekiştirme-ödül- motivasyon açısından), %11'inin konuların/içeriğin/etkinliklerin öğrencilerin seviyesine uygun olmaması, %9'unun notun öğrenciler üzerinde olumsuz etkisi, %3'ünün öğretmenin olumsuz tutum ve davranışı/yaklaşımı şeklinde açıklama yaptığı görülmektedir. %20 ile "diğer" seçeneğinde ise;

"İnternette kendi kendime öğrendiğim bilgiler daha akılda kalıcı oluyor din konularını internette daha ayrıntılı şekilde araştırabiliyorum" / "Sevmediğimden" / "İstemiyorum" / "Teknolojiyle ilgili bir mesleği olmaya karar verdiğimden dolayı seçmeli olarak bilişim seçmek daha iyi olur" / "Sadece müfredat dayalı bir anlatım var" / "Ana dersleri ve onları destekleyen seçmeli derslerinin daha yararlı olabileceğini düşünmem" / "Seçmek istiyorum" / "Sevmediğimden" / "İstemiyorum" yanıtları yer almaktadır.

Seçmeli din derslerinin tercih edilmeme nedenleri üzerine yapılan bir araştırmada da öğrencilerin dini bilgiler bakımından kendilerini yeterli görmelerinin ve DKAB derslerinde aynı konuların tekrar edilmesinin seçmeli din derslerini tercihte olumsuz etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir (Gündoğdu, 2017, s. 557, 571-572). Bir diğer çalışmada da bazı katılımcılar derste hep aynı konuları görmelerinden dolayı bekledikleri verimi alamadıklarını ve bir sonraki yıl bu dersi seçmek istemediklerini belirtmişlerdir (Bahçekapılı, 2013, s. 137). Balıkesir, İstanbul ve Ordu’da yapılan üç çalışmanın bu yönüyle benzerlik gösterdiği ifade edilebilir. Elde edilen bu verilere göre seçmeli din derslerinin seçilmek istenmemesinde; daha önceden (aileden/yaz Kur’an kursundan/din kültürü ve ahlak bilgisi dersinde vb.) dini bilgilerin öğrenilmesi ve tekrara düşülmesi faktörünün ön plana çıktığı söylenebilir. Dolayısıyla seçmeli din derslerinde bilgiler, tekrara düşmeden özellikle salt kronolojik olmaktan kaçınılarak tematik olarak öğrencilerin gelişim özellikleri ve öğrenme durumları dikkate alınarak planlanmalıdır (Bkz. Özdemir ve Kaya: 2017, s. 69; Bahçekapılı, 2013).

6.17. Seçmeli Din Derslerinde Karşılaşılan Sorunlar

Şekil 17. Seçmeli Din Derslerinde Yaşanan Sorunlar

Şekil 17’de ulaşılan verilere göre, “Uzaktan eğitimde tercih ettiğiniz seçmeli din dersinde/derslerinde gördüğünüz en önemli sorun nedir?” sorusuna öğrencilerin 123’ü yaşanan internet sorunu, 76’sı derslerin etkileşimli olmaması/yüz yüze olmaması, 28’si öğrencilerin ilgisizliği ve motivasyon sorunu, 16’sı konuların uygulamalı olarak uzaktan eğitimde tam olarak işlenememesi, 15’i derslerde farklı yöntem-teknik kullanımına yer verilmemesi/derslerin tekdüze anlatılması 10’u ders öğretmeninin uzaktan eğitim sistemine yabancılığı ve motivasyon sorunu, 8’i öğretmenle sağlıklı iletişime geçilememesi, 5’i derse girmek için elektronik araç yetersizliği, 4’ü derslerde farklı teknolojik materyallerden yararlanılmaması, 3’ü konuların öğrenci seviyesine uygun

olmaması cevabını vermiştir. 15 katılımcı ile “diğer” cevabına yönelenler ise “Sorun yok” / “Yok” / “Anlama sıkıntısı” / “Sorun yaşamam” / “Hem internetin hem de cihazın olmaması” şeklinde görüş bildirmiştir.

Bir başka ifade ile seçmeli din derslerinde en fazla yaşanan 3 sorun şunlardır:

1. Yaşanan internet sorunu
2. Derslerin etkileşimli olmaması/yüz yüze olmaması
3. Öğrencilerin ilgisizliği ve motivasyon sorunu

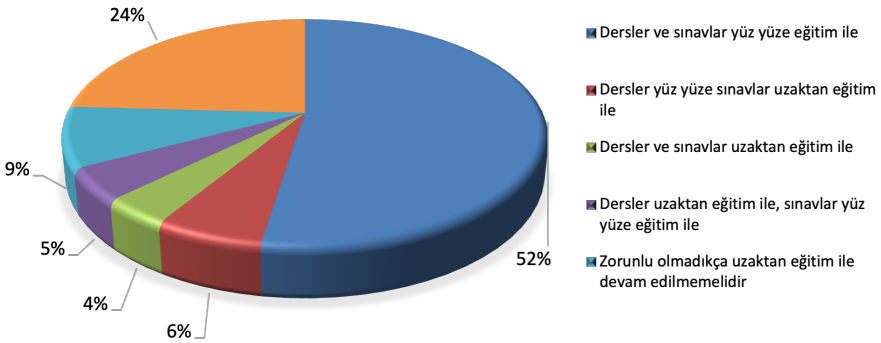
Elde edilen bu sonuçlara göre, seçmeli din derslerinde yaşanan sorunların (internet, uzaktan eğitim, ilgi, motivasyon, yöntem-teknik, materyal, öğrenci seviyesi vb.) çeşitlilik gösterdiği bunlarda da internet bağlantı sorununun ön plana çıktığı söylenebilir. Bu sonuçlar ile şekil 15'teki seçmeli derslerden memnun olmama nedenleriyle ilgili verilerinin kısmen paralellik gösterdiği ifade edilebilir.

Pandemi döneminde DKAB öğretmenleri üzerine yapılan bir çalışmada, uzaktan eğitim sürecinde çevre, öğrenci ve sistemden kaynaklanan sorunlar zikredilmiştir. Bunlar; teknik (cihaz, internet erişimi vb.) sorunlar, devamsızlık ile ilgili sorunlar, ders öncesi hazırlık sorunları, ortama dair sorunlar, yöneme dair sorunlar, motivasyon ile ilgili sorunlar, iletişim sorunu, zaman ve ölçme-değerlendirme sorunları başlıkları altında toplanmıştır (Çakmak ve Uzunpolat, 2021, s. 864). Pandemi döneminde yapılan diğer çalışmalarda da uzaktan eğitimle ilgili benzer sorunlara işaret edilmiştir (Bulut ve Susar Kırmızı, 2021; Canpolat ve Yıldırım, 2021). Buradan hareketle uzaktan eğitim sürecinde yaşanan sorunları ile ilgili dört farklı örneklem/çalışma grubu üzerine yapılan araştırmaların bulgularının uygunluk gösterdiği söylenebilir. Ulaşılan bu sonuçların; uzaktan eğitimde yaşanan sorunların tespiti ve çözümüne dair pedagojik önerilerin ortaya konulması açısından önem arz ettiği ifade edilebilir.

Diğer taraftan konu değişkenler açısından incelendiğinde ve sınıf değişkeni ile uzaktan eğitimde seçmeli din derslerinde karşılaşılan sorunlar arasındaki ilişki ele alındığında ise 6. Sınıfların %35'inin, 5. Sınıfların %32'sinin, 9. sınıfların %29'unun derslerde yaşanan internet problemi ve derslerin etkileşimli olmaması/yüz yüze olmamasını; 12. sınıfların %50'sinin, 7. sınıfların %40'ının, 8. sınıfların %33'ünün, 11. sınıfların %33'ünün ve 10. sınıfların %29'unun ise öğrencilerin ilgisizliğini ve motivasyon eksikliğine dikkat çektiği tespit edilmiştir. Buna göre ortaokullarda sorun çeşitliliği daha fazla farklılık arz ederken, lise öğrencilerinde ilgisizlik ve motivasyon sorununun ön plana çıktığı söylenebilir. İlgi ve motivasyon sorununun ortaokullarda daha çok 8. sınıflarda (%33), liselerde ise 12. sınıflarda (%50) yoğunluk gösterdiği ve bunun da öğrencilerin lise ve üniversiteye giriş sınavı sürecinde olmalarından, daha önce bu dersleri almalarından/ yaz kurslarında öğrenmelerinden ve farklı alana odaklanmalarından kaynaklandığı söylenebilir. Aynı şekilde konu bir de cinsiyet değişkeni açısından dikkate alındığında, erkekler %47, kızlar ise %37 ile internet sorununun yaşanan en önemli sorun olduğunu belirtmektedir. İkinci

önemli yaşanan sorun ise erkeklerde %19, kızlarda %29'luk bir oranla uzaktan eğitimde derslerin etkileşimli olmaması/yüz yüze olmamasıdır. Buna göre her iki cinsiyette de en büyük sorunun internet ile ilgili olduğu, buna erkeklerin %10'luk bir oranla kızlardan daha fazla, ikinci soruna da kızların %10'luk bir oranla erkeklerden daha fazla işaret ettiği ifade edilebilir.

6.18. Uzaktan Eğitimin Geleceği

Şekil 18: Pandemi Sonra Eğitimin Durumu

Şekil 18'de görüldüğü üzere katılımcıların yarısından biraz fazlasının (%52, n=159) pandemi sürecinden sonra eğitime devam edilmesi ile ilgili olarak; dersler ve sınavlar yüz yüze eğitim ile, yaklaşık dörtte birinin (%24, n=73) yüz yüze eğitime öncelik verilmeli, ihtiyaç halinde uzaktan eğitim bu süreci desteklemek için tercih edilmeli, onda birine yakınının (%9, n=26) zorunlu olmadıkça uzaktan eğitim ile devam edilmemeli şeklinde görüş belirttikleri görülmektedir. Bunu düşük oranlarla (%6, n=19) dersler yüz yüze, sınavlar uzaktan eğitim ile, (%5, n=14) dersler uzaktan eğitim, sınavlar yüz yüze eğitim ile, (%4, n=12) dersler ve sınavlar uzaktan eğitim ile yanıtları takip etmektedir.

Bu bağlamda öğrencilerin çoğunluğuna göre; pandemi sürecinden sonra öncelikli olarak derslerin ve sınavların yüz yüze eğitim ile devam etmesi gerektiği görüşü karşımıza çıkmaktadır. Uzaktan eğitimin yüz yüze eğitim gibi verimli olmadığı ancak ihtiyaç halinde gerekli durumlarda uzaktan eğitime başvurulabileceğine dikkat çekildiği söylenebilir.

Uzaktan eğitimle ilgili yapılan bir çalışmada da benzer sonuçlara ulaşılmış, uzaktan eğitimin olumsuzluklarının yüz yüze eğitimle giderilebileceğine vurgu yapılmıştır. Her ne kadar uzaktan eğitim süreci, katılımcılar tarafından çoğunlukla olumsuz bir söylemle zikredilmişse de onların normalleşme sonrasında bu deneyimlerini hem ders haricinde hem de dersin amaçları çerçevesinde kullanmayı düşündükleri (Çakmak & Uzunpolat, 2021, s. 888) ifade edilebilir. Bu sonuçların, pandemi sürecinden sonra eğitim sisteminin gelecekte nasıl şekilleneceği ile ilgili bulguları ortaya koyması bakımından önem arz ettiği söylenebilir.

Sonuç

Pandemi sürecinde seçmeli din dersleriyle ilgili tespit ve değerlendirilmelerin ortaya konulmasının amaçlandığı bu çalışmada, uzaktan eğitim sürecinde MEB bünyesindeki seçmeli Kur'an-ı Kerim, Peygamberimizin Hayatı ve Temel Dini Bilgiler derslerinde yaşanan değişim öğrenci gözüyle incelenmiştir. Bu bağlamda çalışmada, elektronik cihaz durumu, seçmeli din derslerinin seçilme durumu, seçilme nedeni, tercih edilmede etkili olan kimse, derslerin yapılma şekli, internet durumu ve bağlantı sorunu, derslerin süresi, derslere düzenli katılma durumu, derslere hazırlık yapma, farklı yöntem-teknik kullanımı, materyal ve etkinliklerin durumu, ders anlatımı ve öğrencilerle iletişim, ölçme ve değerlendirme, öğrencilerin ilgi düzeyi, ders kitaplarının değerlendirilmesi, evde kalma durumu-ders başarısı, uzaktan eğitimin verimliliği, memnuniyet, sorunlar ve çözüm önerileri, seçmeli din derslerini gelecek yıl tekrar seçme durumu ve eğitimin geleceği gibi konuların öğrenci perspektifiyle incelenmesi ve değerlendirilmesi şeklinde bir yaklaşım takip edilmiştir. Buradan hareketle ortaokul ve lise öğrencilerine uygulanan anketlerden elde edilen sonuçlara göre seçmeli din derslerinin seçilme durumuyla ilgili öğrencilerin önemli bir bölümünün daha önce seçmeli din derslerine yöneldiği ve bunda da "Peygamberimizin Hayatı" dersini daha çok tercih ettiği söylenebilir. Derslerin tercih edilme nedeni ile ilgili olarak ise öğrencilerin dini konularda daha çok bilgi sahibi olma, bunları pekiştirme ve hayatlarına tatbik etme hedefinin ön plana çıktığı tespit edilmiştir. Öğrencilerinin yarısından çoğunun ise seçmeli din derslerine kendi istekleri ile yöneldiği anlaşılmaktadır. Çevrenin bakışıyla ilgili olarak öğrencilerin çoğunluğunun bu dersleri seçtiklerinden dolayı çevrelerinden olumlu geri bildirim aldığı anlaşılmaktadır. Derslerin yapılma şekliyle ilgili olarak öğrencilerin büyük çoğunluğu derslerin daha çok uzaktan eğitimle yapıldığını ve internet bağlantısı sorunu yaşadığını ortaya koymuştur. Ders sürelerinin büyük oranda 30 dk. olduğu, bunun da yeterli olduğu belirtilmiştir.

Derslere genelde düzenli devam edildiği, düzenli devam edememe durumuyla ilgili olarak ise internet sorununun ve derslerin sıkıcı geçmesinin ön plana çıktığı görülmektedir. Derslere hazırlık durumuna bakıldığında örneklem grubunun yarısının seçmeli din derslerine ara sıra hazırlanarak girdiği, yaklaşık üçte birlik bir bölümünün ise tüm derslere hazırlık yaparak girdiği tespit edilmiştir. Farklı öğretim yöntem ve teknikler ile derslerin zenginleştirilmesi konusunda ise öğretmenlerin dersleri farklı öğretim yöntem ve

teknikleriyle zenginleştirdiği ön plana çıkmaktadır. Derslerde kullanılan yöntemlerin başında ise düz anlatım, soru-cevap ve örnek olay yöntem/teknik gelmektedir. Ayrıca derslerinin öğretmenler tarafından farklı etkinliklerle zenginleştirildiğine vurgu yapılmaktadır. Materyal ve doküman kullanmada, öğrenciler derslerde yeterli materyal ve dokümandan yararlandığının altını çizmektedir. Derslerde en çok faydalanılan öğretim materyalinin başında ise PDF/Word dosyası/yazılı metin ve PowerPoint sunumu gelmektedir. Bunun yanında genellikle öğretmenler teknolojik araç-gereç kullanım, ders anlatım ve öğrencilerle iletişim becerisi açısından yeterli/çok yeterli bulunmaktadır. Ayrıca öğrencilerin önemli bir bölümü derslere hazırlanarak geldiğini, öğretmenlerin de derslere hazırlık yaparak geldiğini belirtmektedir.

Ölçme ve değerlendirme ile ilgili olarak ise sınavlarda çoktan seçmeli test ve sözlünün ön plana çıktığı belirlenmiştir. Öğrencilerin seçmeli din derslerine ilgi düzeyi değerlendirildiğinde, öğrencilerin çoğunluğunun seçmeli din derslerine ilgili/çok ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Ders kitapları ile ilgili olarak ise öğrencilerin çoğunluğunun seçmeli din dersi kitaplarını yeterli/çok yeterli bulduğu görülmektedir. Ders kitaplarını yetersiz bulma ile ilgili olarak ise uzaktan eğitimde kullanım zorluğu, öğrencilerin yeterli ölçüde ilgisini çekmeme ve etkinliklerin yeterli olmaması / uygulamaya dönük etkinlik örneklerinin sınırlı olması gibi konular, Kur'an-ı Kerim / Peygamberimizin Hayatı / Temel Dini Bilgiler seçmeli ders kitaplarının yetersiz/çok yetersiz bulunmasında ön plana çıkan sebepleri teşkil etmektedir.

Evde kalmanın ders başarısına etki durumuna bakıldığında, öğrencilerin yarısından çoğunun pandemide evde kalma durumunun ders başarısını ve verimliliğini olumsuz yönde etkilediğine vurgu yaptığı ifade edilebilir. Uzaktan eğitimin verimliliği ele alındığında, katılımcıların yarıdan fazlası, uzaktan eğitimden yüz yüze eğitimdeki verimin alınmadığına vurgu yapmaktadır. Derslerden memnuniyet durumu değerlendirildiğinde, öğrencilerin büyük bir çoğunluğunun seçmeli din derslerini tercih ettikleri için memnun oldukları anlaşılmaktadır. Bu memnuniyette, temel dini konuları daha ayrıntılı öğrenme, Hz. Peygamber'i (s.a.s.) daha iyi tanıma ve anlama ile Kur'an-ı Kerim'i daha güzel okumayı öğrenme öne çıkmaktadır. Öğrencilerin memnuniyetsizliğinin başında ise konuların tekrar gibi algılanması, bilinen konular olması ve derslerin sıkıcı geçmesi gibi sebeplerin ortaya konulduğu anlaşılmaktadır. Diğer taraftan seçmeli din derslerinde yaşanan sorunlar ile ilgili olarak, bu derslerde yaşanan sorunların (internet, uzaktan eğitim, ilgi, motivasyon, yöntem-teknik, materyal, öğrenci seviyesi vb.) çeşitlilik gösterdiği, bunlarda da internet bağlantı sorununun ön plana çıktığı söylenebilir. Seçmeli din derslerinin gelecek yıl tekrar seçilme durumu dikkate alındığında, sonraki yıl seçmeli din derslerinin tekrar seçilme istendiği vurgulanmaktadır. Bu derslerin tekrar seçilme nedeninde; dini konuların doğru, eğlenceli bir şekilde öğrenilmesi ve eksik kalan konuların tamamlanması amacının ön plana çıktığı anlaşılmaktadır. Tekrar seçilmemesinde ise daha önceden aileden/yaz Kur'an kursundan/din kültürü ve ahlak bilgisi dersinde bilgilerin öğrenilmesi ve tekrara düşülmesi

faktörüne dikkat çekilmektedir. Pandemiden sonra eğitimin durumuna bakıldığında, öğrencilerin çoğunluğuna göre; öncelikli olarak derslerin ve sınavların yüz yüze eğitim ile devam etmesi gerektiği düşüncesi öncelenmektedir. Bunlarla birlikte katılımcıların önerilerine göre daha çok uzaktan eğitim, internet sorunu ve eğitimin yüz yüze olmaması gibi hususların dikkate alınması gerektiğine vurgu yapılmıştır.

Buradan hareketle çalışmada elde edilen bulgular, öğrencilerin bu derslere yönelik görüşlerinin çeşitli değişkenlere göre farklılaştığını ve uzaktan eğitimin derslerin verimliliği üzerinde belirli sınırlılıklar oluşturduğunu ortaya koymaktadır. Sonuç olarak öğrencilerin vurguladığı bu hususların özellikle eğitimin yüz yüze olmaması, öğrenci-öğretmen etkileşiminin azalması, teknolojik altyapı eksiklikleri (internet, araç-gereç eksikliği vb.) ve derslerin uygulama boyutunun sınırlı kalması gibi etkenlerin derslerin motivasyon ve verimliliği üzerinde etkili olduğu söylenebilir.

Çalışmada ulaşılan sonuçlar çerçevesinde şu önerilere yer verilebilir:

- Seçmeli din derslerinin uzaktan eğitim ortamlarında daha etkili uygulanabilmesi için etkileşim temelli dijital materyaller geliştirilebilir.
- Öğretmenlere, uzaktan eğitim sürecinde teknolojik ve pedagojik yeterliklerini geliştirmeye yönelik verilen hizmet içi eğitimler geliştirilebilir.
- Velilere yönelik eğitim seminerlerinin (dijital okuryazarlık, uzaktan eğitim süreci vb.) verilmesi teşvik edilebilir.
- Uzaktan eğitim sürecinde öğrencilerin derslere aktif katılımını artırmak amacıyla çevrimiçi dersler, kısa videolar, filmler vb. dijital etkinliklerin farklı yöntem-tekniklerle bir arada etkin kullanılması teşvik edilebilir.
- Eğitim-öğretimde fırsat eşitliğini daha iyi sağlamak için öğrencilerin erişim olanakları ve teknik alt yapı imkanları artırılabilir.
- Konuyla ilgili nitel ve karma yöntemlerden yararlanılarak öğrenci deneyimlerine, daha derinlemesine ve detaylı ulaşılabilir.

Konuyla ilgili yapılacak uygulamalı çalışmalar (deneysel, nitel, karma vb.), öğretmen ve veli görüşlerini, tecrübelerini kapsayacak şekilde uzaktan eğitimin farklı boyutları da dikkate alınarak genişletilebilir/geliştirilebilir.

Kaynakça

- Acuner, H. Y. (2016). Öğrencilere göre seçmeli Kur'an-ı Kerim dersi: Artvin ili örneği. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi* 5 (4), 850-871.
- Altaş, N. (2008). İlköğretim öğrencilerinin din öğretimi sürecinde ilgi duydukları konular (Ankara ili örneğinde 6, 7 ve 8. sınıf öğrencileri üzerinde karşılaştırmalı bir analiz). *AÜİFD XLIX (II)*, s. 103-120.
- Arslantürk, Z. (2001). *Sosyal bilimciler için araştırma metod ve teknikleri*, Çamlıca Yayınları.
- Aşlamacı, İ. & Gök, Ö. F. (2019). Öğretmenlerine göre ortaokul din, ahlak ve değerler alanı seçmeli derslerinde karşılaşılan sorunlar: nitel bir araştırma. *Dergiabant (AİBÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi)*, 7(14), 354-385.
- Bahçekapılı, M. (2012). *Türkiye'de din eğitiminin dönüşümü (1997-2012)*, İlke Yayınları.
- Bahçekapılı, M. (2013). *Yeni eğitim sisteminde seçmeli din dersleri imkânlar, fırsatlar, aktörler, sorunlar ve çözüm önerileri*. İlke Yayınları.
- Balcı, A. (2006). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntem, teknik ve ilkeler*. Pegem Akademi.
- Balcı, A. (2022). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntem, teknik ve ilkeler*. Pegem Akademi.
- Başkonak, M., (2021). Covid-19 salgını sürecinde işitme engellilere yönelik uzaktan yaygın din eğitimi. *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 12, 89-119.
- Başkonak, M. (2022). Kur'an kursu öğrencilerine göre uzaktan hafızlık eğitimi. *Marife*, 22/1, 193-223.
- Bulut, S. & Susar Kırmızı, F. (2021). Covid-19 salgını sürecinde uzaktan eğitimde Türkçe dersine ilişkin sınıf öğretmenlerinin görüşleri. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi (AUAd)*, 7(4), 1-30. <https://doi.org/10.51948/auad.960960>
- Baş, T. (2006). *Anket nasıl hazırlanır uygulanır değerlendirilir?*. Seçkin Yayınları.
- Canpolat, U. & Yıldırım, Y. (2021). Ortaokul öğretmenlerinin COVID-19 salgını sürecinde uzaktan eğitim deneyimlerinin incelenmesi. *Açıköğretim Uygulamaları ve Araştırmaları Dergisi (AUAd)*, 7(1), 74-109.
- Cebeci, S. (2014). *Bilimsel araştırma ve yazma teknikleri*. Alfa Yayınları.
- Creswell, J. W. (2016). *Araştırma deseni nitel, nicel ve karma yöntem yaklaşımları*. (S. B. Demir Çev. Ed.). Eğiten Kitap.
- Çakmak, A. & Uzunpolat, Y. (2021). "Din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmenlerine göre salgın döneminde uzaktan eğitim anlayışı". *Tasavvur: Tekirdağ İlahiyat Dergisi* 7 (1), 855-892.

- Çanakcı, A. A. (2021). *Pandemi sürecinde ilahiyat öğrencilerine göre arapça eğitimi*. Palet Yayınları.
- Çevik, İ. (2025). Tarihi seyrinde değişen aile ve postmodern babalık. *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 19, 195-216. <https://doi.org/10.53112/tudear.1658071>
- Eren, E. (2020). Yeni Tip Koronavirüs'ün Türk eğitim politikaları uygulamalarına etkisi: milli eğitim bakanlığının ve yükseköğretim kurulunun yeni düzenlemeleri. *Yükseköğretim Dergisi*, 10 (2), 153-162. DOI: <https://doi.org/10.2399/yod.20.716645>
- Erkuş, A. (2011). *Davranış bilimleri için bilimsel araştırma*. Seçkin Yayıncılık.
- Erkut, E. (2020). Covid-19 sonrası yükseköğretim. *Yükseköğretim Dergisi*, 10 (2), 125-133. doi:10.2399/yod.20.002
- Göküş, Ş. (2020). Din öğretiminde gezi-gözlem yöntemi ve bir uygulama örneği. *TYB Akademi Dil Edebiyat ve Sosyal Bilimler Dergisi* 28, 115-144.
- Göl-Güven, M. vd. (2020a). *Covid-19 pandemisinin aile yaşantısına yansımaları (Covid-19 Aile) Rapor-1*. <https://img1.wsimg.com/blobby/go/7cc36312-26f1-4303-a5b4-0d1598c91028/Covid%20Aile%20Rapor1%20.pdf> (Erişim Tarihi: 26.12.2020).
- Göl-Güven, M. vd. (2020b). *Covid-19 pandemisinin aile yaşantısına yansımaları (Covid-19 Aile) Rapor-2*. <https://img1.wsimg.com/blobby/go/7cc36312-26f1-4303-a5b4-0d1598c91028/Covid-19%20Aile%20Rapor%202%20-0001.pdf> (Erişim Tarihi: 26.12.2020).
- Gündoğdu, Yusuf Bahri, (2015), Seçmeli derslerini tercih eden öğrencilerin tercihlerini etkileyen faktörler: Ordu örneği, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 15 (2), 121-155.
- Gündoğdu, Y. B. (2017). Seçmeli din dersleri neden tercih edilmiyor? (Ordu ili örneği). *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16 (32), 557-582.
- İslamoğlu, A. H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı*. Beta Yayınları.
- Johnson, B. ve Christensen, L. (2014). *Eğitim araştırmaları (Nicel, nitel ve karma yaklaşımlar)*. (S. B. Demir Çev. Ed.). Eğiten Kitap.
- Karasar, N. (2016). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kaptan, S. (1993). *Bilimsel araştırma ve istatistik teknikleri*. Tekişik Web Ofset Tesisleri.
- Kaymakcan, R. (2006). Türkiye'de din eğitimi politikaları üzerine düşünceler. *EKEV Akademi Dergisi*, 10 (27), 21-36.

- Kaymakcan, R. vd. (2013). *Seçmeli din eğitimi dersleri inceleme ve değerlendirme raporu (Temel Dini Bilgiler, Hz. Muhammed'in Hayatı, Kur'an-ı Kerim)*. DEM Yayınları.
- Kuş, E. (2012). *Nicel-nitel araştırma teknikleri*. Anı Yayıncılık.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji sözlüğü*. O. Akinhay ve D. Kömürcü (Çev.). Bilim ve Sanat Yayınları.
- MEB (2020a). Bakan Selçuk, Koronavirüs'e karşı eğitim alanında alınan tedbirleri açıkladı. (Erişim Tarihi: 30.11.2025) <https://www.meb.gov.tr/bakan-selcuk-koronaviruse-karsi-egitim-alaninda-alinan-tedbirleri-acikladi/haber/20497/tr>
- Meydan, H. (2013). Din, ahlak ve değerler alanı seçmeli derslerinin öğrenci görüşleri doğrultusunda değerlendirilmesi. *Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 40, 219-250.
- Özdemir, S. & Kaya, M. (2017). Din, ahlâk ve değerler alanı seçmeli derslerinin veliler tarafından seçilme nedenleri (Antalya, Burdur ve Isparta örneği). *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5 (41), 43-75.
- Özer, M. (2020). Educational policy actions by the ministry of national education in the times of covid-19. *Kastamonu Education Journal*, 28 (3), 1124-1129. DOI: 10.24106/kefdergi.722280
- Sağlık Bakanlığı (2020). (Erişim Tarihi: 30.12.2020). <https://covid19.saglik.gov.tr/>
- Ülken, H. Z. (1969). *Sosyoloji sözlüğü*. MEB Yayınları.
- WHO (2020b). (Erişim Tarihi: 08.01.2021). <https://www.who.int>
- WHO (2020c). (Erişim Tarihi: 05.01.2021). <https://www.who.int/news/item/27-04-2020-who-timeline---covid-19>
- WHO (2020d). (Erişim Tarihi: 03.01.2021). <https://www.who.int/news-room/feature-stories/detail/how-who-is-working-to-track-down-the-animal-reservoir-of-the-sars-cov-2-virus>
- Yamamoto, G. T. & Altun, D. (2020). Coronavirüs ve çevrimiçi (online) eğitimin önlenemeyen yükselişi. *Üniversite Araştırmaları Dergisi*, 3 (1), 25-34.
- Yazıbaşı, M. (2018). Seçmeli din derslerini seçen öğrencilerin seçmeli din dersleri hakkındaki değerlendirmeleri: Kırıkkale örneği. *Dini Araştırmalar* 21 (53), 149-168.
- Zengin, M. & Hendek, A. (2021). *Din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmenlerine göre din dersleri -Statü, programlar ve çoğulculuk-*. Dem Yayınları.
- Zengin, M. & Hendek, A. (2022). DKAB öğretmenleri ve din dersleri: devamlılık ve değişim. *Din Eğitiminin Güncel Problemleri (M. Okumuşlar vd. Ed.)* (ss. 3-32). NEÜ Yayınları.

Students' Perspective on Elective Religious Courses in Distance Education

Ahmet Ali Çanakcı

Extended Abstract

The COVID-19 pandemic first emerged in Wuhan, China's Hubei province, in December 2019 and spread globally in a short time, affecting the whole world. The rapid spread of the pandemic has led to profound changes and transformations not only in healthcare systems but also in many areas of social life. One of these areas is education. Indeed, COVID-19 is viewed not only as a public health crisis but also as a multifaceted social phenomenon that has reshaped the structure and functioning of education. The distance learning practices necessitated by this process have transformed traditional teaching methods and caused education systems to rapidly evolve towards digitalization. During this process, all educational institutions switched to distance education, and within this framework, distance education applications began to be used in all levels of education in Turkey, as in the rest of the world. The Ministry of National Education and the Higher Education Council have also entered a process of gaining rich experience during this period, and a significant institutional memory has begun to be acquired. As a result of these practices, distance education has become the focus of many research projects. In this context, elective religious courses also emerge as a subject requiring research in relation to this change.

In this context, the study examines, from the students' perspective, whether distance education during the pandemic led to any changes in elective religious courses, if so, what those changes were, and its impact on the effectiveness of the education. Within this framework, the subject of the study is "An examination of elective religious courses within the scope of distance education". The research problem was identified as "determining student opinions regarding elective religious courses during the distance education process". The main objective of the research is to evaluate elective religious courses, which continued with distance education during the COVID-19 pandemic, from different perspectives of the students and to reveal the changes experienced during this period.

This research is limited to students' opinions on elective religious courses in distance education during the COVID-19 pandemic. Because the research focuses solely on this period and course group, it does not cover other pandemic processes, face-to-face education, different courses, teacher opinions, or different student opinions. Therefore,

the study is limited in terms of subject matter to elective religious courses conducted via distance education during the pandemic and student opinions. However, the research is limited by the sources accessed, the survey questions, the period/time in which the data collection process took place, the sample group, and the findings obtained.

The research adopted a quantitative research method, specifically utilizing survey techniques. In this context, an “Ethics Committee Approval Certificate” was obtained from the Balıkesir University Social and Human Sciences Ethics Committee, and permission to conduct the survey was obtained from the Balıkesir Provincial Directorate of National Education. Subsequently, a survey was conducted among students attending middle and high schools affiliated with the Balıkesir Provincial Directorate of National Education who chose elective religious courses. The study population consisted of all students in middle and high schools in Balıkesir who took elective religious courses during the spring semester of the 2020-2021 academic year. The 303 students who were reached through simple random sampling constitute the sample of the study. Due to the effects of the global pandemic, the survey was conducted online, not face-to-face with the participants.

Considering the relevant literature, it is observed that there are various studies on the pandemic period, distance education, elective religious courses, and the changes and transformations experienced in religious education. In particular, a study focusing on elective religious courses conducted via distance education during the pandemic and student opinions, based on the problem and research questions of this study, has not been found in the literature. This situation suggests that the field in question has not yet been sufficiently studied and reveals a significant scientific gap in this area. In this context, the study is expected to contribute to the literature and provide guiding data for teachers/practitioners by shedding light on the changes experienced in elective religious courses given through distance education during the COVID-19 pandemic and the effects of this education on students.

This study adopts an approach that examines and evaluates, from a student’s perspective, issues such as the status of electronic devices, the choice of elective religious courses, the reasons for choosing them, the individuals who influenced the choice, the methods of conducting the courses, internet access and connection problems, the duration of the courses, regular attendance, preparation for the courses, the use of different methods and techniques, the status of materials and activities, teaching methods and communication with students, measurement and evaluation, students’ level of interest, evaluation of textbooks, the impact of staying at home on academic success, the effectiveness of distance education, satisfaction, problems and proposed solutions, the likelihood of re-choosing elective religious courses next year, and the future of education. Based on the research results obtained from surveys conducted among middle and high school students, it can be said that a significant portion of students had previously taken elective religious courses, and that they preferred the “Life of the Prophet” course more.

Regarding the reasons for choosing these courses, it was determined that the students' primary goal was to gain more knowledge about religious topics, reinforce this knowledge, and apply it to their lives. It was also understood that more than half of the students chose these elective religious courses of their own free will. Regarding the perspective of the environment, it appears that the majority of students received positive feedback from their surroundings for choosing these courses. Regarding the method of teaching, the vast majority of students indicated that the courses were mostly conducted remotely and that they experienced internet connectivity problems. It was also noted that the course duration was generally 30 minutes, which they considered sufficient.

It was observed that attendance at classes was generally regular, with internet problems and boring classes being the primary reasons for irregular attendance. Regarding class preparation, it was found that half of the sample group prepared occasionally for elective religious courses, while approximately one-third prepared for all classes. In terms of enriching classes with different teaching methods and techniques, it was highlighted that teachers enriched their classes using various teaching methods and techniques. The most commonly used methods were lecturing, question-and-answer sessions, and case study. Furthermore, it was emphasized that teachers enriched their classes with various activities. Regarding the use of materials and documents, students emphasize that sufficient materials and documents are used in the lessons. The most frequently used teaching materials are PDF/Word files/written texts and PowerPoint presentations. In addition, teachers are generally considered sufficient/very sufficient in terms of using technological tools, teaching methods, and communication skills with students. Furthermore, a significant number of students state that they come to class prepared, and that teachers also come prepared.

Regarding measurement and evaluation, it was determined that multiple-choice tests and oral exams were prominent in the examinations. When the students' level of interest in elective religious courses was evaluated, it was understood that the majority of students were interested/very interested in these courses. Regarding textbooks, it was observed that the majority of students found the elective religious education textbooks adequate/very adequate. As for the reasons why the textbooks were considered inadequate, issues such as difficulty in use in distance education, failure to sufficiently attract student interest, and insufficient activities/limited examples of application-oriented activities were prominent reasons for the inadequacy/very inadequacy of the elective textbooks for the Qur'an/Life of the Prophet/Basic Religious Knowledge courses.

When considering the impact of staying at home on academic performance, it can be stated that more than half of the students emphasized that staying at home during the pandemic negatively affected their academic performance and productivity. Regarding the effectiveness of distance learning, more than half of the participants stressed that it did not yield the same results as face-to-face education. When evaluating satisfaction with

the courses, it was found that a large majority of students were satisfied with their choice of elective religious courses. The main reasons for this satisfaction include learning fundamental religious topics in more detail, getting to know and understand the Prophet Muhammad better, and learning to recite the Qur'an more beautifully. Conversely, the students' dissatisfaction primarily stems from the perception that the topics were repetitive, that they were already known, and that the lessons were boring. On the other hand, regarding the problems experienced in elective religious courses, it can be said that the problems encountered in these courses (internet, distance education, interest, motivation, methods-techniques, materials, student level, etc.) vary, with internet connection problems being the most prominent. Considering the possibility of re-taking these elective religious courses the following year, it is emphasized that there is a desire to re-take them in the following year. The main reasons for re-taking these courses are understood to be the aim of learning religious topics in a correct and enjoyable way and completing any missing topics. Conversely, the factor of not re-taking them is highlighted as the prior learning of information from family/summer Qur'an courses/religious culture and ethics knowledge lesson, leading to repetition. Looking at the state of education after the pandemic, the majority of students believe that lessons and exams should primarily continue with face-to-face instruction. However, according to the participants' suggestions, emphasis was placed on the need to consider issues such as distance education learning, internet problems, and the lack of face-to-face instruction.

Based on this, the findings of the study reveal that students' opinions regarding these courses differ according to various variables, and that distance education creates certain limitations on the effectiveness of the courses. In conclusion, it can be said that the issues emphasized by the students, especially the lack of face-to-face education, reduced student-teacher interaction, deficiencies in technological infrastructure (lack of internet, equipment, etc.), and the limited practical aspect of the courses, have an impact on the motivation and effectiveness of the courses.

Accordingly, the following recommendations can be included in the study:

- Interactive digital materials can be developed to more effectively implement elective religious courses in distance learning environments.
- In-service training programs for teachers aimed at improving their technological and pedagogical competencies in the distance education process can be developed.
- Educational seminars for parents (digital literacy, distance education process, etc.) can be encouraged.
- To increase students' active participation in lessons during distance education, the effective use of online lessons, short videos, films, etc., in combination with different methods and techniques can be encouraged.

- To better ensure equal opportunities in education, students' access to resources and technical infrastructure can be increased.
- Student experiences can be accessed in greater depth and detail by utilizing qualitative and mixed methods.
- Applied studies (experimental, qualitative, mixed, etc.) on the subject can be expanded/developed to include teacher and parent opinions and experiences, taking into account different dimensions of distance education.